Gemeente Amsterdam

ruimte voor ...

onderwijs

jeugd

zorg

basisvoorzieningen

wpi

kunst en cultuur

groen, spelen en sporten in de openbare ruimte

sport

Amsterdamse referentienorm

voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen

9 januari 2018
definitieve versie 02

Colofon

Dit document is een voorstel voor een referentienorm voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen. Het is ontwikkeld binnen de opgave van het kernteam maatschappelijke voorzieningen*. Zowel cluster Sociaal als cluster Ruimte en Economie hebben bijgedragen aan de totstandkoming. Diverse beleidsafdelingen binnen deze clusters hebben inzichtelijk gemaakt wat de behoefte aan voorzieningen is bij de in Koers 2025** gestelde woningbouw ambitie. Deze behoefte is vertaald naar een referentienorm voor onderwijs, jeugd, zorg, basisvoorzieningen, kunst & cultuur, sport, groen en spelen. Ruimte en Duurzaamheid heeft een studie gedaan naar de ruimtelijke vertaling van de referentienorm naar de ontwikkelgebieden en heeft de afstemming met Ruimte voor de Stad*** verzorgd. De referentienorm is een update van vroegere rekenmethodes voor de behoefteraming van maatschappelijke voorzieningen en spelen, aangevuld met normen voor groen. Het bestuurlijk vaststellen van de referentienorm maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen biedt een instrument dat handvatten biedt voor ruimtereserveringen in gebiedsontwikkeling. Het is ook een instrument dat grondslag biedt voor opname van maatschappelijke voorzieningen in het gemeentelijk Meerjaren Investerings Programma (MIP), op basis waarvan de raad besluit tot het reserveren van kapitaallasten in de begroting voor toekomstige investeringen.

* Het kernteam maatschappelijke voorzieningen is opgericht om vanuit cluster Sociaal de opgave aan maatschappelijke voorzieningen in de stedelijke ontwikkelgebieden in samenhang te bepalen. In het kernteam zitten vertegenwoordigers van verschillende beleidsafdelingen.

** ‘Koers 2025’ operationaliseert de Structuurvisie en de ambitie voor de bouw van 50.000 woningen in een ontwikkelstrategie voor de stad tot 2025.

*** Met het programma Ruimte voor de Stad creëert de gemeente Amsterdam ruimte voor het kunnen accommoderen van de sterke groei van bewoners, bedrijvigheid, bezoekers en maatschappelijke voorzieningen in een compacte, duurzame metropool.

Team:
Opdrachtgevers:
Duco Stuurman (OJZ) en Pieter Klomp (R&D)
Projectmanagementbureau:
Marjolein Gerards, Renske Bäckes, *Carolien Vlaar*
Onderwijs:
Bianca Huijzers, Björn Voorhorst
Sport:
Nelleke Penninx, Ronald Wiggers
Kunst en Cultuur:
Martine Brinkhuis
Jeugd:
Ron Huisen, Wilma Wentholt (PMB)
Zorg en Welzijn:
Jeannette Dorsman, Sylvia Kneefel, *Sytske Tjeerdema*
Margot Lammers (PMB)
Groen:
Hans Straver en Wouter van der Veur
Spelen:
Laura Hakvoort en Anne Meijer
Ruimte en duurzaamheid:
Flora Nycolaas
Onderzoek, informatie en statistiek (OIS):
Annika Smits

Inhoud

Inleiding	4
Waarom een referentienorm?	6
De referentienormen	7
Referentienormen en de praktijk: werkwijze	13
Ruimtelijke vertaling	15
Conclusie en vervolg	18
Bijlagen	
onderbouwing per domein	21
toelichting demografische gegevens	31
uitdraai voorzieningenmodel	33

Thuis
Kw
Thuis
Kwa
ThuisP
Kwa
ThuisPluis
Kwartier

TOKYO

Inleiding

Amsterdam maakt in relatief korte tijd een enorme groei door. Het college van B&W heeft op 24 mei 2016 ingestemd met ‘Koers 2025’. Onder koers 2025 wordt gewerkt aan de ambitie van het college om 5.000 woningen per jaar te realiseren. Direct is de Amsterdamse machine voor gebiedsontwikkeling is op volle toeren gaan draaien om de gestelde ambities te behalen. Dit heeft ertoe geleid dat er inmiddels locaties met een gezamenlijke ruimte voor circa 77.000 woningen binnen het gemeentelijk Plaberum in voorbereiding zijn. De Structuurvisie 2040 zet in op het verdichten van de bestaande stad, waarbij gebiedsontwikkeling met name binnen bestaand stedelijk gebied plaatsvindt.

Met woningen alleen bouw je geen stad. Een van de randvoorwaarden voor een leefbare, complete stad is een divers en hoogwaardig voorzieningenniveau. Verdichten betekent dat er extra druk komt te staan op de beschikbare ruimte en in een stad met stijgende grondwaarden staan behoud en realisatie van minder kapitaalkrachtige niet-woonfuncties onder druk. Tegelijkertijd is iedereen het er over eens dat dergelijke functies een voorwaarde zijn voor het functioneren en de kwaliteit van de stad. Het is duidelijk; een groeiend inwoneraantal betekent dat er parken en sportvoorzieningen nodig zijn en dat er nieuwe schoolgebouwen, culturele en andere maatschappelijke voorzieningen zoals zorg- en welzijnsvoorzieningen moeten bijkomen.

Geleerde lessen uit het verleden laten ons zien dat dit niet altijd automatisch goed gaat. Zo heeft IJburg een tekort aan voorzieningen voor kunst & cultuur en lange wachtlijsten voor georganiseerde sport, in Buiksloterham is onderwijs niet goed aangehaakt en in het Amstelkwartier is inpassing van zorgvoorzieningen een lastig proces.

De behoefte aan ruimte voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen is door de verschillende beleidsrve’s geïnventariseerd en vertaald naar representatieve referentienormen. Deze notitie is hiervan het resultaat. Het betreft normen voor ruimte voor onderwijs, jeugd, zorg, basisvoorzieningen, kunst & cultuur, groen, spelen en sport. De referentienormen zijn een ruimtelijke vertaling van bestaand beleid. Daar waar in het beleid geen exacte ruimtenormen zijn opgenomen is het voor het bepalen van de normen een extrapolatie gemaakt van datgene dat in Amsterdam aanwezig is.

Met het bestuurlijk vaststellen van de referentienorm wordt een instrument geboden dat handvatten biedt voor ruimtereserveringen voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen in gebiedsontwikkeling. De referentienormen kunnen gezien worden als richtlijn, verdere inkleuring per gebied is altijd noodzakelijk. De al aanwezige voorzieningen (of het tekort hieraan), zowel binnen de plangrenzen als aangrenzend, moeten meegenomen worden in het bepalen van de concrete opgave. Het inpassen van alle ambities in gebiedsontwikkeling, zeker in gevallen met een grote geclusterde ruimteclaim, wordt een uitdaging. Hierbij kan het voorkomen dat niet alle ambities kunnen worden gerealiseerd. Als dit het geval is helpen

Verdichtende stad

Bereikbare stad

Complete stad

Groene stad

Duurzame stad

Wat voor stad maken we?
“Stedelijke groei vraagt om veel meer dan alleen woningen bouwen. Het betreft een integrale opgave, waarin het één niet zonder het ander kan. Maar waarin ook concurrentie bestaat om schaarse ruimte en middelen.”

referentienormen dit inzichtelijk te maken en zal de keuze bestuurlijk worden voorgelegd.

De referentienorm is ook een instrument dat grondslag biedt voor opname van maatschappelijke voorzieningen in het gemeentelijk Meerjaren Investerings Programma (MIP), op basis waarvan de raad besluit tot het reserveren van kapitaallasten in de begroting voor toekomstige investeringen.

De referentienormen zijn dynamisch van aard, want ze zijn gebaseerd op beleid óf een extrapolatie van datgene dat in Amsterdam aanwezig is. De normen zullen zich in de praktijk bewijzen en naar gelang de situatie dat verlangt aangepast worden.

De referentienormen worden vertaald naar ‘het Amsterdams voorzieningenmodel’. Dit is een rekentool waarin de referentienormen zijn verwerkt en waarmee in de verschillende fasen in het proces van gebiedsontwikkeling (gemeentelijk Plaberum) makkelijk berekend kan worden wat er aan ruimte voor voorzieningen nodig is.

Achtergrond
Met het vaststellingsbesluit van Koers 2025 is opdracht gegeven voor een aantal gebieds- en thematische studies. De beperkte ruimte in de verdichtende stad bieden samen met de actuele trends en ontwikkelingen aanleiding om na te denken over nieuwe concepten voor deze voorzieningen en bijbehorende strategieën. Een van de verkenningen onder het thema complete stad is ‘bouwen voor maatschappelijke voorzieningen’. In de ‘tussenrapportage van Ruimte voor de stad’ is aangegeven dat het wenselijk is om stadsbrede referentienormen en -richtlijnen te ontwikkelen om de ontwikkeling van niet-woonfuncties steviger in gebiedsontwikkeling te verankeren. Daarbij zijn niet alleen maatschappelijke voorzieningen genoemd, maar ook groen en spelen. Het ruimtegebruik van deze functies heeft op onderdelen duidelijke raakvlakken met het ruimtegebruik van een aantal maatschappelijke voorzieningen. De behoefte aan referentienormen blijkt ook uit de uitwerking van de bestuursopdracht ‘Toekomstbestendig verevenings-fonds en de relatie met investeringen in maatschappelijke voorzieningen’. Hierin wordt aangegeven dat de aansluiting van gebiedsontwikkeling en maatschappelijke voorzieningen beter kan. Er wordt geconcludeerd dat een eerste stap daartoe is het vaststellen van referentienormen voor maatschappelijke voorzieningen en vervolgens een proces in te richten om te komen tot een meerjarenperspectief.

Waarom een referentienorm?

Doel
Het doel van het vaststellen van een stedelijke referentienorm is voorzien in voldoende en divers kwalitatief aanbod van voorzieningen (maatschappelijk, groen en spelen) en deze niet-woonfuncties steviger te verankeren in de groei van de stad. Resultaat is een Amsterdamse referentienorm voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen die in beeld brengt welke opgave hoort bij de in Koers 2025 vastgestelde woningbouwambitie.

Door de referentienorm als richtlijn onderdeel te maken van het planvormingsproces van gebiedsontwikkeling (Plaberum*) kan in elke fase gemakkelijk berekend worden welke voorzieningen er nodig zijn en welke globale ruimteclaim daarbij hoort, zodat hier al in een vroeg stadium rekening mee gehouden kan worden.

Daarnaast biedt de referentienorm een grondslag voor opname van maatschappelijke voorzieningen in het gemeentelijke Meerjaren Investerings Programma (MIP), op basis waarvan de raad besluit tot het reserveren van kapitaallasten in de begroting voor toekomstige investeringen. Want als de stad groeit betekent dit dat er ook extra middelen nodig zijn voor realisatie, beheer en programmering van voorzieningen.

* Het Plaberum is het bestuurlijk vastgestelde proces voor ruimtelijke projecten waar een gemeentelijke grondexploitatie deel vanuit maakt. Het zorgt voor duidelijkheid, zorgvuldigheid en bestuurbaarheid van ruimtelijke projecten.

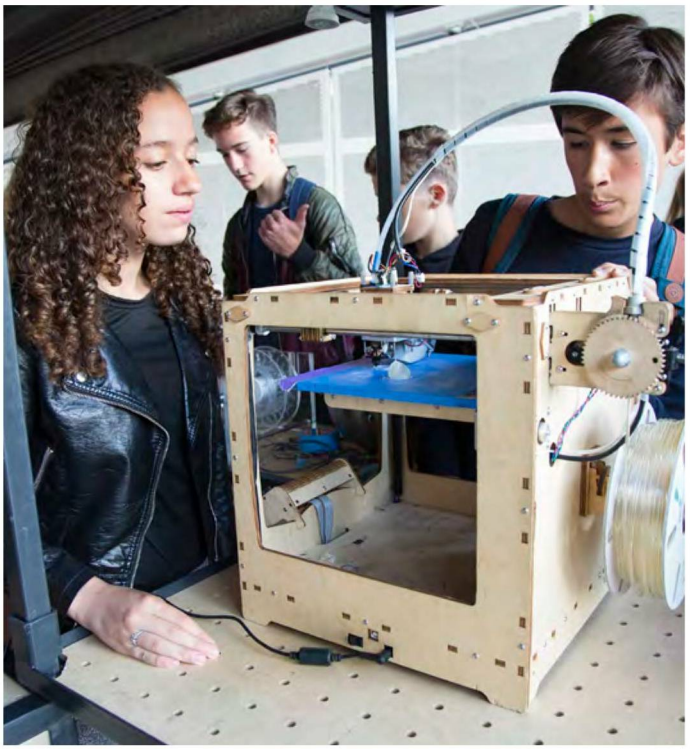

Een van de randvoorwaarden voor een leefbare, complete stad is een divers en hoogwaardig voorzieningenniveau voor elke Amsterdammer. Bewoners hebben behoefte aan (maatschappelijke) voorzieningen voor hun ontwikkeling, gezondheid, ter ontspanning of als vangnet. Nabijheid van basis- en middelbare scholen, jeugd-, zorg-, en basisvoorzieningen, kunst & cultuur, groen-, speel- en sportvoorzieningen zijn cruciaal voor de kwaliteit van leven en een samenhangende sociaal-ruimtelijke structuur in de ontwikkelgebieden en de bestaande stad. In een complete stad heerst een goede balans tussen wonen en niet-wonen. De bouw van extra woningen in Amsterdam gaat samen met de bouw van extra maatschappelijke voorzieningen.

De referentienormen

Met Koers 2025 werd de wens om stadsbrede referentienormen en -richtlijnen te ontwikkelen steeds vaker gehoord. Deze wens betrof niet alleen maatschappelijke voorzieningen, maar ook normen voor groen en spelen. Het ruimtegebruik van al deze functies heeft op onderdelen duidelijke raakvlakken. Dit is de reden dat de referentienorm in gezamenlijkheid is opgesteld.

Met behulp van de referentienorm wordt uitgerekend hoeveel extra vierkante meters van welke voorzieningen er nodig zijn bij realisatie van x-aantal nieuwe woningen. Het gaat om normen voor onderwijs, jeugd, zorg, basisvoorzieningen, kunst & cultuur, groen, spelen en sport.

De referentienormen geven een beeld van de benodigde maatschappelijke voorzieningen, voorzieningen voor groen en spelen voor het bouwen van een complete stad.
Er wordt rekening gehouden met de verschillende woonmilieus die in de stad volgens Koers 2025 worden onderscheiden én er wordt onderscheid gemaakt tussen voorzieningen die in iedere buurt aanwezig moeten zijn voor het goed functioneren van een buurt en voorzieningen waar aanvullend bovenwijks behoefte aan is.

Trends en ontwikkelingen
De referentienormen zijn afgeleid van vigerend beleid. Grotendeels is dit gebaseerd op een wettelijke verpliching. Daar waar in het beleid geen exacte ruimtenormen zijn opgenomen is voor het bepalen van de normen een extrapolatie gemaakt van datgene dat in Amsterdam aanwezig is.
Het vaststellen van de referentienormen zoals in deze notitie opgenomen heeft strikt gezien geen financiële consequenties, omdat het slechts een ruimtelijke vertaling is van staand beleid. Denk bijvoorbeeld aan het vastgestelde ‘Sportaccomodatieplan 2015-2022’ en ‘de Sportvisie 2025’, ‘Verordening maatschappelijke ondersteuning Amsterdam’ of ‘Stedelijk kader Afspraken basisvoorzieningen in de stadsdelen’ maar ook ‘het Kunstenplan 2017-2020’.

Behalve de Amsterdamse beleidsdoelstellingen en de beperkte ruimte in de verdichtende stad, zijn ook trends en ontwikkelingen binnen de verschillende domeinen aanleiding om na te denken over nieuwe concepten en bijbehorende strategieën. De verschillende thematische studies die in opdracht van Koers 2025 worden uitgevoerd hebben als doel om deze trends en ontwikkelingen te inventariseren en de ruimtelijke gevolgen ervan voor de verschillende voorzieningen (maatschappelijk, groen en spelen) in beeld te brengen.

De referentienormen zijn per domein onderbouwd in bijlage 1. Daarin is aangegeven of er sprake is van een wettelijke verplichting, waarom het zo belangrijk is om deze referentienorm aan te houden en waarop de referentienorm is bepaald.

Zo ligt er voor de realisatie van nieuwe basisscholen de ambitie om alles-in-één-scholen te realiseren en daarbij ruimtelijk in te zetten op een robuuste strategie en waardevast vastgoed. Voor voortgezet onderwijs wordt ingezet op gevarieerd aanbod en scholen op maat. Binnen Jeugd vragen ambulantisering en focus op preventie om meer kleinschalige jeugdvoorzieningen in de buurt. Ditzelfde geldt voor Zorg; zorg zo dicht mogelijk bij huis aanbieden, kleinschalig en wijkgericht. Er wordt in toenemende mate zelfredzaamheid gevraagd van de burger. Dit vraagt om een kleinschalig en vraaggericht aanbod aan basisvoorzieningen. Kunst en Cultuur ziet de druk op de culturele voorzieningen in de stad groeien en gaat meer inzetten op spreiding, samenwerking en kleinschalige culturele voorzieningen. Ruimtegebruik van groen, spelen en recreatie neemt toe en de rol ervan in de stad wordt breder. Voldoende kwalitatief groen en ruimte voor spelen en recreatie moet worden gewaarborgd. Sport ziet een toename van sporters in de openbare ruimte, een opkomst van stedelijke georiënteerde ‘urban’ sporten en groeiende wachtlijsten bij sportverenigingen.

Primair onderwijs
Een doorgaande leerlijn van 0 tot 12 jaar

De Alles-in-1 school

Voortgezet onderwijs
Meer variatie in soorten en combinaties van onderwijs

Scholen op maat

Jeugd
Ambulantisering en focus op preventie

Meer kleinschalige jeugdvoorzieningen in de buurt

Zorg
Zorg zo dicht mogelijk bij huis aanbieden

Van grootschalig naar kleinschalig en wijkgericht

Basisvoorzieningen
Meer zelfredzaamheid gevraagd van de burger

Van grootschalig en aanbodgericht naar kleinschalig en vraaggericht

Kunst & Cultuur
Decentrale clusters en nieuwe culturele iconen

Meer spreiding, samenwerking en kleinschalige culturele voorzieningen

Groen, spelen en recreatie
Gebruik neemt toe en rol van groen in de stad wordt breder

Voldoende kwalitatief groen en meervoudige waarde

Sport
Sporten in openbare ruimte en in een stedelijke omgeving

Meer buitensport en creëer ruimte in een stedelijk gebied

Referentienormen

* bovenwijkse voorziening

		Woonmilieu Centrum stedelijk	Woonmilieu Gemengd stedelijk	Woonmilieu Groen blauw	Norm gebaseerd op:
Ruimte voor onderwijs					
primair onderwijs alles-in-één-basisschool	basisschool gymzaal buitenschoolse opvang kinderdagverblijf speelplein piekopvang	**1 school per 2100 won.** 400 PO leerlingen 32 kindplaatsen BSO 100 kindplaatsen KDV 0,7 gymzaal **totaal 3770 m2 (BVO)** **totaal 1450 m2 buitenruimte** + 25 %	**1 school per 1440 won.** 400 PO leerlingen 32 kindplaatsen BSO 100 kindplaatsen KDV 0,7 gymzaal **totaal 3770 m2 (BVO)** **totaal 1450 m2 buitenruimte** + 25 %	**1 school per 1140 won.** 400 PO leerlingen 32 kindplaatsen BSO 100 kindplaatsen KDV 0,7 gymzaal **totaal 3770 m2 (BVO)** **totaal 1450 m2 buitenruimte** + 25 %	Verordening huisvestings-voorzieningen onderwijs Amsterdam Wet Primair Onderwijs
voortgezet onderwijs * middelbare school waaronder internationaal onderwijs *	middelbare school gymzaal buitenruimte	**1 school per 9800 won.** 700 leerlingen 2 gymzalen **totaal 7180 m2 (BVO)** **totaal 2800 m2 buitenruimte**	**1 school per 5580 won.** 700 leerlingen 2 gymzalen **totaal 7180 m2 (BVO)** **totaal 2800 m2 buitenruimte**	**1 school per 4100 won.** 700 leerlingen 2 gymzalen **totaal 7180 m2 (BVO)** **totaal 2800 m2 buitenruimte**	Verordening huisvestings-voorzieningen onderwijs Amsterdam
schooltuinencomplex *		**1 schooltuinencomplex per 50.000 won.** 900 m2 (BVO) 8000 m2 terrein			ervaringsgegevens
Ruimte voor jeugd					
Ouder Kind Team locatie	OKT	**1 OKT per 19.000 woningen** 650 m2 (BVO)	**1 OKT per 19.000 woningen** 650 m2 (BVO)	**1 OKT per 19.000 woningen** 650 m2 (BVO)	Jeugdwet Wet publieke gezondheid
praktijkruimte jeugd-hulpverlening	flexruimte voor ambulante begeleiding: - spreekkamers - ruimte voor speltherapie - omgangsregelingsruimte - kantoorruimte - vergaderruimte	**0,012 m2 (BVO) per 1 won.** 140-170 m2 (BVO)			Jeugdwet
behandel-/ woon locatie *	 gezinshuis: kleinschalige voorziening met 5 à 6 kamers driehuis: kleinschalige voorziening met 4 à 5 kamers kleinschalige groep begeleid wonen: jongeren + student in een groepswoning 4 à 5 kamers noodopvanglocatie <18 jr: kleinschalige voorziening met 7 à 8 kamers	**0,09 m2 (BVO) per 1 won.** 8 gezinshuizen verspreid over de stad, 170m 2 (BVO) 2 driehuizen verspreid over de stad, 150m2 (BVO) 8 kleinschalige groepswoningen verspreid over de stad, 200 m2 (BVO) 5 groepswoningen begeleid wonen verspreid over de stad, 200 m2 (BVO) 1 groepswoning, 300 m2 (BVO)			Jeugdwet
speeltuingebouw/ kinder-boerderij *	ontmoetingsplek buurtinitiatieven activiteiten	**1 speeltuingebouw per 20.000 won.** 120 m2 (BVO) benodigde openbare ruimte 2.500 – 3.500 m2 terrein			ervaringsgegevens

Referentienormen

* bovenwijkse voorziening

		Woonmilieu Centrum stedelijk	Woonmilieu Gemengd stedelijk	Woonmilieu Groen blauw	Norm gebaseerd op:
Ruimte voor zorg					
praktijkruimte	Eerstelijnszorg voorzieningen: - huisarts - fysiotherapeut - overig (psycholoog diëtist, logopedist, etc.)	**0,3 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,3 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,3 m2 (BVO) per 1 won.**	Zorgverzekeringswet referentie: - Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra (SAG) (hebben 15 gezondheidscentra in Amsterdam) - Landelijke Huisartsenvereniging LHV - Zorgverzekeraars
	maatschappelijke dienstverlening en wijkzorg: - spreekkamers - cursusruimte - kantoorruimte	**0,01 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,01 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,01 m2 (BVO) per 1 won.**	Wet op de maatschappelijke ondersteuning wettelijke taak gemeente
apotheek (commercieel)	in of nabij gezondheidscentrum	**0,05 m2 (BVO) per 1 won.** 1 apotheek per 3000 won. 150 m2 (BVO)	**0,05 m2 (BVO) per 1 won.** 1 apotheek per 3000 won. 150 m2 (BVO)	**0,05 m2 (BVO) per 1 won.** 1 apotheek per 3000 won. 150 m2 (BVO)	**Gebaseerd op informatie van het Farmaceutisch Bureau Amsterdam (FBA)**
opvanglocatie *	maatschappelijke opvang en beschermd wonen	**0,5 m2 (BVO) per 1 won.**			Wet op de maatschappelijke ondersteuning wettelijke taak gemeente
	24uurs opvang	10 locaties voor 24 uursopvang verspreid over de stad, 1000 m2 (BVO)			Referentie: onderzoek/ procesmanagement naar ruimtebehoefte tot 2025.
	gezinsopvang	4 locaties voor gezinsopvang verspreid over de stad, 800 m2 (BVO)			
	winterkoude opvang	4 locaties voor winterkoudeopvang verspreid over de stad, 1000 m2 (BVO)			
	passanten pension	3 passanten pensions verspreid over de stad, 1700 m2 (BVO)			
	opvang jongeren 18-23 jr	1 locatie voor opvang zwerfjongeren, 1000 m2 (BVO)			
dagbestedingslocatie *		**0,03 m2 (BVO) per 1 won.**			Wet op de maatschappelijke ondersteuning wettelijke taak gemeente
	inloop locatie	1 inloop locatie per 10.000 won. 200 m2 (BVO)			beleidsdoel: evenwichtige spreiding van dagbesteding over de 22 wijken van Amsterdam geënt op wat de bewoners nodig hebben.
	meewerk locatie (atelier)	1 meewerk locatie per 25.000 won. 200 m2 (BVO)			
	meedoen locatie	1 meedoen locatie per 32.500 won. 100 á 150 m2 (BVO)			
hospice *	palliatieve zorg	**0,008 m2 (BVO) per 1 won.** 1 hospice (4-6 bedden) per 100.000 inwoners, 350 m2 (BVO)			Zorgverzekeringswet. Norm komt van Zorgverzekeraars Nederland.
Ruimte voor basisvoorzieningen					
jongerencentrum	jongerenwerk	**0,02 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,03 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,04 m2 (BVO) per 1 won.**	Wet op maatschappelijke ondersteuning wettelijke taak van gemeente
huis van de wijk	groepsruimte voor ontmoeting, activiteiten en bewonersinitiatieven	**0,063 m2 (BVO) per won.**	**0,063 m2 (BVO) per won.**	**0,063 m2 (BVO) per won.**	referentiekader Oost
buurtkamer		**0,063 m2 (BVO) per won.**	**0,063 m2 (BVO) per won.**	**0,063 m2 (BVO) per won.**	
Ruimte voor werk, participatie en inkomen (WPI)					
dienstencentrum *	informatie & advies en schuldhulpverlening: - spreekkamer - cursusruimte	deelgebruik met maatschappelijke ondersteuning en wijkzorg			
voedselbank *		n.t.b.			
Ruimte voor kunst en cultuur					
voorziening op wijkniveau	podium bibliotheek broedplaats, etc.	**0,25 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,25 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,25 m2 (BVO) per 1 won.**	ambitie gemeenteraad *vraag uit de markt*
voorziening op stedelijk niveau *	museum (pop)podium, etc.	**0,20 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,20 m2 (BVO) per 1 won.**	**0,20 m2 (BVO) per 1 won.**	
kunst in openbare ruimte	op alle beeldbepalende parken en pleinen aandacht voor kunst in de openbare ruimte				uitvoeringskader kunst in de openbare ruimte

Referentienormen

* bovenwijkse voorziening

		Woonmilieu Centrum stedelijk	Woonmilieu Gemengd stedelijk	Woonmilieu Groen blauw	Norm gebaseerd op:
Ruimte voor sport					
binnensport locatie *	**sporthal** uitgangspunt: een nieuwe sporthal wordt altijd in combinatie met gymzalen VO school ontwikkeld **zwembad**	**extra op VO school:** **0,1 m2 (BVO) per 1 won.** 1 sporthal per 3 gymzalen VO school plus 1470 m2 extra 1 sporthal per 24.000 inwoners 3000 m2 (BVO) **1 zwembad per 100.000 inwoners** 4000 m2 (BVO)	**extra op VO school:** **0,18 m2 (BVO) per 1 won.** 1 sporthal per 3 gymzalen VO school plus 1470 m2 extra 1 sporthal per 24.000 inwoners 3000 m2 (BVO) **1 zwembad per 100.000 inwoners** 4000 m2 (BVO)	**extra op VO school:** **0,24 m2 (BVO) per 1 won.** 1 sporthal per 3 gymzalen VO school plus 1470 m2 extra 1 sporthal per 24.000 inwoners 3000 m2 (BVO) **1 zwembad per 100.000 inwoners** 4000 m2 (BVO)	geen wettelijke taak gemeente Sportnorm als amendement opgenomen in Sportvisie 2025 referentie: Sportaccomodatieplan 2015-2022
veldoppervlak (anders georganiseerde) buitensporten *		**2 m2 per 1 won.** (veldoppervlak)	**5 m2 per 1 won.** (veldoppervlak)	**9 m2 per 1 won.** (veldoppervlak)	geen wettelijke taak gemeente Sportnorm als amendement opgenomen in Sportvisie 2025 referentie: Amsterdams gemiddelde, lessen van IJburg, thematische studie Sport en Bewegen
Ruimte voor groen					
groen in de openbare ruimte	**gebruiksgroen** waarvan levend groen 60% (40% hiervan kan worden ingericht voor paden, sporten en spelen)	**8 m2 per 1 won.** (terrein)	**16m2 per 1 won.** (terrein)	**24 m2 per 1 won.** (terrein)	geen wettelijke taak gemeente referentie: - richtlijn Nota Ruimte - World Health Organization (WHO) - Studie kwaliteitsimpuls Groen in het kader van Ruimte voor de Stad
	eco systeemgroen waarvan max. op kavel of dak 25 %	**8 m2 per 1 won.** (terrein) **0,1 m2 per 1 m2 BVO** kantoor-, winkel- of bedrijfsruimte (terrein)	**6 m2 per 1 won.** (terrein) **0,1 m2 per 1 m2 BVO** kantoor-, winkel- of bedrijfsruimte (terrein)	**4 m2 per 1 won.** (terrein) **0,1 m2 per 1 m2 BVO** kantoor-, winkel- of bedrijfsruimte (terrein)	geen wettelijke taak gemeente referentie: - richtlijn Nota Ruimte - World Health Organization (WHO) - Studie kwaliteitsimpuls Groen in het kader van Ruimte voor de Stad
Ruimte voor spelen en sporten in de openbare ruimte					
spelen en sporten in de openbare ruimte	**spelen** - minimaal 1 speelplek in een buurt - overlap met groen is mogelijk **sport in de openbare ruimte**	**1 speelplek per 300 won.** (150 m2 terrein) **1 speelveld per 1.000 won.** (1000 m2 terrein) **1 m2 per 1 won.** (terrein)	**1 speelplek per 300 won.** (150 m2 terrein) **1 speelveld per 1.000 won.** (1000 m2 terrein) **1 m2 per 1 won.** (terrein)	**1 speelplek per 300 won.** (150 m2 terrein) **1 speelveld per 1.000 won.** (1000 m2 terrein) **1 m2 per 1 won.** (terrein)	geen wettelijke taak gemeente referentie; - 3-procentnorm (VROM) - Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam (AUP) - Beweeglogica Amsterdam (2015) - Speelplekkennorm Planbureau IJburg (2006) geen wettelijke taak gemeente Sportnorm als amendement opgenomen in Sportvisie 2025

Woonmilieus
Er wordt rekening gehouden met de drie verschillende woonmilieus die in Koers 2025 genoemd worden*. Deze woonmilieus zijn nieuwbouwgebied centrum stedelijk, nieuwbouwgebied gemengd stedelijk en nieuwbouwgebied groen/ blauw. De woonmilieus kennen een verschillende bevolkingsopbouw, welke gebaseerd is op demografische gegevens die door Onderzoek Informatie Statistiek (OIS) beschikbaar zijn gesteld.

Voor toelichting zie bijlage 2.

*woonmilieus zoals ze in Koers 2025 geschetst worden:
Groen-blauwe buurten
Woonbuurten die hun kwaliteit en aantrekkelijkheid halen uit het groene en/of waterrijke karakter en uit het feit dat ze rustig zijn. Het grote verschil met gemengde stadsbuurten is dat het aandeel niet-woonprogramma laag is. Dit komt meestal doordat de buurten perifeer of geïsoleerd liggen, in sommige gevallen in combinatie met een lage dichtheid. Deze buurten kunnen verschillende stedenbouwkundige vormen hebben. De dichtheid (m.b.t. het bruto vloeroppervlak) is in enkele gevallen relatief hoog, vergelijkbaar met de dichtheid van gemengde stadsbuurten.

Gemengde stadsbuurten
Buurten die hun kwaliteit halen uit hun levendigheid. Het lokale en stedelijke leven komen hier bij elkaar. Er zijn bewoners én passanten op straat. Dit zijn buurten met een groter aandeel niet-woonprogramma dan de groen-blauwe buurten hebben, bovendien ligt de gemiddelde dichtheid (m.b.t. bruto vloeroppervlak) hoger.

Centrum-stedelijke buurten
Deze buurten hebben naast een stedelijke, ook een nationale of zelfs een internationale functie. Hier bevinden zich de grootstedelijke functies en speelt het metropolitane leven zich af. De buurten liggen centraal, zijn goed bereikbaar, kennen een hoge mate van functiemenging en de dichtheid is hoog.

Bovenwijkse voorzieningen
Bij de referentienorm wordt onderscheid gemaakt tussen voorzieningen die op buurtniveau nodig zijn en voorzieningen waar aanvullend bovenwijks behoefte aan is. Soms is binnen een projectgebied het draagvlak voor bovenwijkse voorzieningen te klein en is een ander schaalniveau nodig. Dit geldt bij kleine projectgebieden bijvoorbeeld voor sportvelden, stedelijke culturele voorzieningen, bepaalde jeugd- en zorgvoorzieningen en voortgezet onderwijs. Op basis van het woningaantal kan het vanwege de beperkte schaalgrootte van een projectgebied soms lijken dat een bovenwijkse voorziening niet nodig is, terwijl het toch belangrijk is dat er juist op die plek een komt (gezien het huidige aanbod).
Op basis van de referentienorm kan in kaart gebracht worden welke bovenwijkse voorzieningen nodig zijn bij de groei van de stad. Op stedelijk niveau kan vervolgens gekozen worden in welk zoek- of projectgebied deze voorziening gerealiseerd wordt. Alleen zo kan een divers en hoogwaardig voorzieningenniveau gegarandeerd worden.

Om de totale opgave aan maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen bij de in Koers 2025 vastgestelde woningbouwambitie te bepalen dienen buurt- en bovenwijkse voorzieningen bij elkaar opgeteld te worden.

Referentienormen en de praktijk: werkwijze

De referentienormen bieden een handvat voor iedereen binnen gebiedsontwikkeling om te bepalen welke voorzieningen er naar verwachting nodig zijn op het gebied van maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen. Ze zijn bepaald op basis van gemeentelijk beleid, geconstateerde trends en ontwikkelingen of op ervaringsgegevens (extrapolatie van wat er nu in Amsterdam aanwezig is). Het is een onderbouwde benadering van de verwachte behoefte. In een theoretische wereld zou het hanteren van referentienormen voldoende garantie zijn voor het bouwen van een complete stad. De praktijk is echter weerbarstiger en vraagt om een zorgvuldige werkwijze.

Plaberum en voorzieningenmodel
Wanneer de referentienormen als richtlijn vast onderdeel uitmaken van het gemeentelijk Plaberum kunnen projectteams in elke fase van gebiedsontwikkeling in een vroegtijdig stadium bepalen welke voorzieningen er nodig zijn in hun projectgebied. Per planfase kunnen de actuele gegevens over het te realiseren woonprogramma worden gebruikt om de ruimtelijke behoefte aan maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen te ramen. Op deze manier kan het integrale programma voor het gebied (wonen en niet-wonen, waaronder maatschappelijk) in samenhang worden vormgegeven. Als het woonprogramma tussendoor wijzigt is het ook nodig om opnieuw te kijken welke maatschappelijke voorzieningen horen bij het nieuwe woonprogramma. De referentienormen zijn vertaald in een rekentool, het Amsterdamse voorzieningenmodel, waarmee projectteams gemakkelijk de opgave kunnen berekenen. Voor de invulling van de berekende ruimtereservering betrekken de projectteams altijd hun collega's uit de verschillende beleidsdomeinen.

Het op basis van het voorzieningenmodel berekende voorzieningenprogramma wordt als richtlijn gehanteerd tijdens de eerste fase (verkenningsfase) en wordt definitief in planfase ontwerp. Zonder gefundeerde ruimteclaim voor maatschappelijke voorzieningen (inclusief groen en spelen) kan een principenota niet doorgeleid worden naar B&W. In elke fase van gebiedsontwikkeling kan op basis van uitkomsten van het voorzieningenmodel aangegeven worden op welke wijze de referentienormen zijn gehanteerd en waar al dan niet is afgeweken. Advisering over het programma maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen vindt in de verschillende planfasen plaats door het Stedelijk Adviesteam Plaberum (SAP)*.

Referentienormen zijn dynamisch van aard, want gebaseerd op beleid en/ of een extrapolatie van datgene dat in Amsterdam aanwezig is. Het is een onderbouwde benadering van de verwachte behoefte. De referentienormen zijn geen harde claim waaraan rechten ontleend kunnen worden, maar een richtlijn. Maatwerk en brede afweging blijven altijd nodig. Beredeneerd, op basis van integrale afweging kan van de referentienormen worden afgeweken.

In bijlage 3 is een uitdraai te zien van de benodigde voorzieningen bij verschillende woningaantallen.

* Het Stedelijk Adviesteam Plaberum (SAP) levert in de verschillende planfasen van het Plaberum een advies over de geldende wet- en regelgeving en de vastgestelde beleidskaders.

De omgeving
Daar waar Amsterdam van oudsher een traditie heeft van groei door middel van uitbreidingslocaties heeft de gemeenteraad met Koers 2025 gekozen voor verdichting binnen de bestaande stadsgrenzen. Dit betekent dat de projectgebieden altijd in nauwe relatie staan met hun omgeving.
De referentienormen zijn in de verkenningsfase een indicatie van de behoefte aan maatschappelijke voorzieningen. De uiteindelijke behoefte wordt altijd bepaald door de uitkomst van het voorzieningenmodel te corrigeren met aanwezige of juist ontbrekende voorzieningen in het betreffende en omliggende gebied. Deze 'inkleuring' gebeurt altijd in gesprek met de stadsdelen en de relevante beleidsrve's.

Fasering en ontwerp
De referentienormen voor maatschappelijke voorzieningen, spelen en groen worden in het voorzieningenmodel omgezet naar een verwachte behoefte in de toekomst. In de aanloop totdat een wijk af is, is het van belang de ruimteclaim zorgvuldig te plannen en realisatie te faseren. Voor een aantal voorzieningen is het van belang dat ze meteen bij de opbouw van de wijk aanwezig zijn (zoals onderwijs).

Sommige voorzieningen kunnen helpen bij het transformeren van de wijk (zoals kunst en cultuur). Bij andere voorzieningen is het van belang dat er voldoende mensen wonen, zodat het draagvlak voor de voorziening groot genoeg is (zoals zorg). Het is van belang deze richtlijnen voor fasering op te nemen in de planning van gebiedsontwikkeling, gekoppeld aan de woningbouwplanning. Bijvoorbeeld:
- school opgeleverd bij oplevering eerste woning
- zorgcentrum opgeleverd bij oplevering 75% van de woningen

Uit de thematische studies die in het kader van Koers 2025 worden uitgevoerd worden ook deze richtlijnen opgesteld.

Met een ruimtereservering voor maatschappelijke voorzieningen in gebiedsontwikkeling is een belangrijke eerste stap gezet. Daarna is het zaak dat de voorzieningen ook op de juiste plek in het gebied terecht komen en dat ze goed kunnen functioneren. De verdichtende stad vraagt om nieuwe manieren voor de ruimtelijke inpassing. De uitdaging is om de voorzieningen op zo'n manier te ontwerpen dat er slimme ruimtelijke combinaties gemaakt worden. Dit geldt zowel voor de gebouwde voorzieningen als voor de ongebouwde voorzieningen. Om ervoor te zorgen dat voorzieningen op een goede manier ruimtelijk ingepast worden in de gebiedsontwikkeling is het nodig om een tool te ontwikkelen met daarin ontwerp principes, inspirerende voorbeelden en onderbouwing voor ontwerpkeuzes, bijvoorbeeld over nieuwe concepten en bijbehorende strategieën voor de verdichtende stad (omvang, spreiding, ruimtelijke inpassing, kwaliteit, randvoorwaarden, vestigingskansen, etc.) Daarnaast laat het waar nodig en mogelijk de samenhang, zowel functioneel als ruimtelijk, tussen de verschillende voorzieningen zien.

Dynamiek
De referentienormen zijn dynamisch van aard. De omvang en realisatie van voorzieningen is sterk afhankelijk van het vigerende beleid op de verschillende thema's en van de woningaantallen die gerealiseerd worden. Het is daarom van belang om de referentienormen en de voorgestelde werkwijze regelmatig te evalueren. Op basis daarvan kan vastgesteld worden of de referentienormen en de werkwijze voldoen of moeten worden aangepast. In de evaluatie zal aandacht zijn voor:
- of de lijst met referentienormen compleet is (momenteel is de ruimtebehoefte voor WPI (Werk, Participatie en Inkomen) bijvoorbeeld nog niet volledig, omdat dit nader moet worden onderzocht);
- of de referentienormen op basis van veranderend beleid moeten worden aangepast;
- of de referentienormen op basis van de ruimtelijke consequenties moeten worden aangepast;
- of de referenties op basis van de financiële consequenties moeten worden aangepast.

De evaluatie zal opgenomen worden in de rapportage van Ruimte voor de Stad. Kleine aanscherpingen kunnen tussentijds worden doorgevoerd. Indien zich grote wijzigingen, inhoudelijk of procesmatig, voordoen worden de referentienormen opnieuw ter besluitvorming aan het college van B&W aangeboden.

Ruimtelijke vertaling

Inpasbaarheid normen maatschappelijke voorzieningen
In deze korte studie is inzichtelijk gemaakt op welke manier het programma dat voortkomt uit de referentienormen ruimtelijk inpasbaar is, door ze voor twee ontwikkelgebieden door te rekenen. Een deel van Havenstad en IJburg II zijn als casus gebruikt. Voor beide gebieden is de doorrekening gemaakt op basis van de dichtheid die hoort bij het type woonmilieu van de gebieden. Er is onderscheid gemaakt in gebouwde en ongebouwde voorzieningen.

Gebied	Woonmilieu
Havenstad	Gemengde stadsbuurt
IJburg II	Groen-blauwe buurt

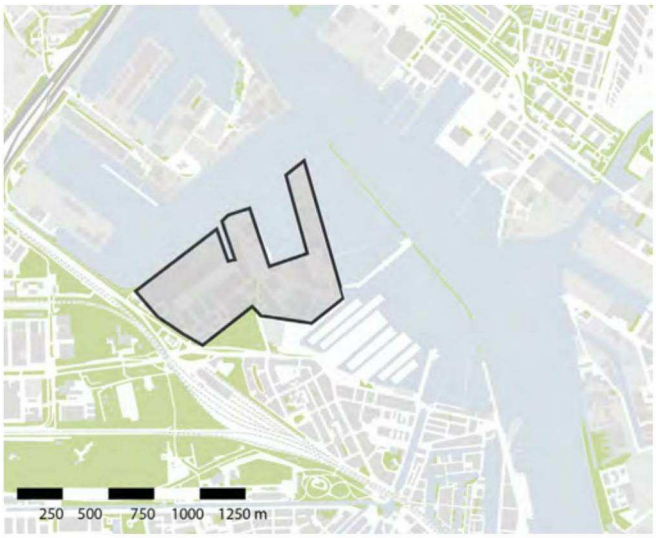

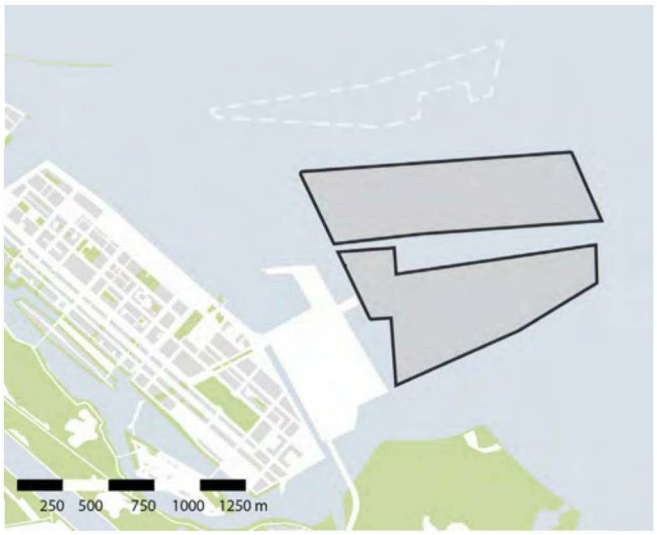

Legenda

Gebouwde voorzieningen
Het inpassen van de gebouwde voorzieningen heeft betekenis voor de invulling van de plint in de gebieden. Bij deze studie is als uitgangspunt genomen dat de gebouwde maatschappelijke voorzieningen in 2 lagen gebouwd worden. Het grootste aandeel van de ruimtevraag zit namelijk in scholen, waarbij dat bijna altijd het geval is.
De uitkomst van de berekening is dat het aandeel van de begane grond dat bezet wordt door maatschappelijke voorzieningen tussen circa 12 en 16 procent ligt. Dit heeft vooral betekenis voor de uitstraling naar de straat en de hoeveelheid beschikbare ruimte voor commerciële voorzieningen. Circa 25 procent van de begane grond is nodig voor de verticale ontsluiting van het volume (woningen, commerciële- en maatschappelijke voorzieningen op de verdiepingen). Het resterende deel - circa 59 tot 63 procent – kan bezet worden door commerciële voorzieningen en wonen.

Haven-Stad Oost / Minervahaven

Gemengd stedelijk

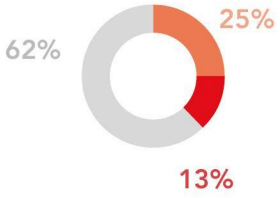

*Maatschappelijke voorzieningen verdeeld over **twee lagen***

IJburg 2e fase

Groen blauw

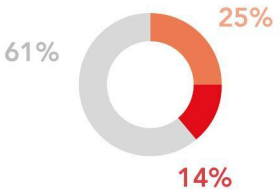

*Maatschappelijke voorzieningen verdeeld over **twee lagen***

Er is geen eenduidige relatie te leggen tussen de woningdichtheid en de hoeveelheid maatschappelijke voorzieningen, omdat de referentienorm per woonmilieu verschillend is. Zo kan het woningaantal in een gemengde stadbuurt hoger zijn dan het woningaantal in bijvoorbeeld een groen-blauwe buurt met hetzelfde oppervlak. Toch kan de opgave voor maatschappelijke voorzieningen in de groen-blauwe buurt hoger zijn, doordat de voorgestelde norm voor die buurten hoger is.

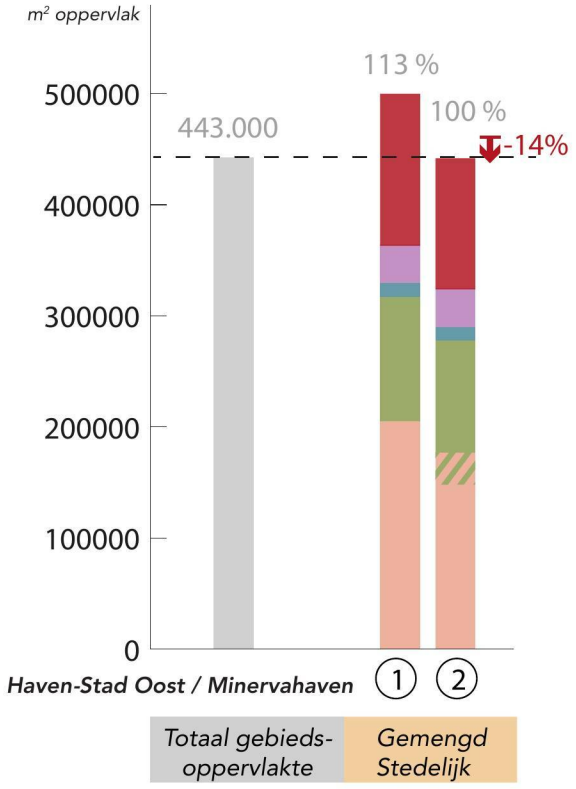

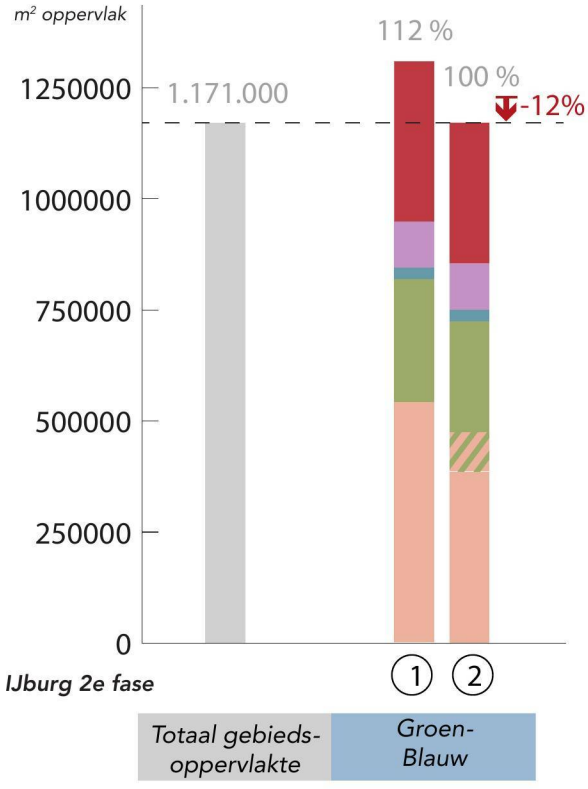

Ongebouwde voorzieningen

Ongebouwde voorzieningen waar in de stad behoefte aan is zijn sport- en groenvoorzieningen.
Voor sport zijn dit behalve de velden voor verenigingssporten (voetbal, hockey en tennis) ook ruimte voor compacte 'urban sports'. Daarnaast is er behoefte aan het gebruik van de openbare ruimte (stenig en groen) voor sportief gebruik, spelen en bewegen. De groennorm maakt onderscheid tussen ruimte voor gebruiksgroen en ecosysteem groen. Ecosysteem groen heeft tot doel de buurt klimaat adaptief te maken (waaronder binnentuinen of groene daken). Gebruiksgroen is stedelijk attractief groen dat gebruikt kan worden (max. 40%). Hier kan de aangegeven 1 m2 voor sport in de openbare ruimte ingevuld worden of bijvoorbeeld een speelveld worden ingericht. Deze ruimte kan ingericht zijn als trap- of sportveld, in een park of in de buurt, maar kan ook bestaan uit brede stoepen of routes door een wijk. Daarnaast is het met name voor de jongste kinderen, die buurt en wijk niet verlaten zonder hun ouders van belang te voorzien in specifiek ingerichte speelruimte. De speelnorm waarborgt daarom de realisatie van speelplekken in de buurt en speelvelden voor de wijk.

In het staafdiagram worden twee scenario's weergegeven.
De eerste waarin alle ruimtevragen gestapeld worden. Hieruit blijkt dat alle ruimtevragen dan niet in het gebied passen. Ruim 10 % 'valt erbuiten'. Er blijft een vraagstuk over voor de meer traditionele grote sportvelden die nodig blijven in de stad, door de hoeveelheid die nodig is en door hun grootte. Ze beslaan per stuk een grote ruimte en zijn daardoor lastig te integreren met andere ruimte of efficiënt te positioneren.
Een deel van de oplossing is te vinden in het integreren van de vraag naar ruimte voor sport en groen in de 'reguliere' openbare ruimte. Bovendien kan theoretisch het onbebouwde oppervlak (dat dan ingevuld kan worden door groen en sport) in een gebied vergroot worden door het te bouwen programma in hogere gebouwen te realiseren (waardoor minder bebouwd oppervlak nodig is) of door minder woningen te bouwen (waardoor het te bouwen programma in zijn geheel minder wordt). Dit laatste zou betekenen dat ook de vraag naar maatschappelijke voorzieningen weer omlaag gaat. Er zijn dus verschillende knoppen om aan te draaien. Maar de opgave om hiermee ruim 10% aan ruimte te maken is groot.

Op basis van deze studie kan er geen eenduidige uitspraak gedaan worden over of er genoeg ruimte is voor de ongebouwde voorzieningen in een buurt met een bepaalde dichtheid. Dat hangt sterk af van de stedenbouwkundige vorm die een buurt krijgt. De woningdichtheid van het Funen is ongeveer even groot als de woningdichtheid van het Prinseneiland, maar de laatste heeft ongeveer de helft aan openbare ruimte.

Het inpassen van de grotere sportaccommodaties en de grotere groenstructuren, die niet alleen voor de buurt nodig zijn, maar ook een bovenwijkse functie hebben, is een vraagstuk dat niet altijd per projectgebied opgelost moet worden. Hiervoor moeten op stedelijk niveau keuzes gemaakt worden over waar ze een plek krijgen en wat dit betekent voor overig programma in dat gebied. Ook hier wordt gezocht naar integratie van functies, zoals door het landschappelijk inpassen van sport en bewegen in de koppen van scheggen. Of door de groene sportparken meer openbaar toegankelijk te maken. Zowel voor groen als sport geldt dat de context van het projectgebied bepalend is voor de extra ruimte die gerealiseerd moet worden. Wanneer een te ontwikkelen gebied grenst aan een sportpark met ruimte voor optimalisering van het gebruik of aan een stadspark dat weinig bezocht wordt, dan ligt het voor de hand daar eerst naar te kijken.

In 2018 moet nader onderzoek uitwijzen hoe de balans met de verdichtingsopgave nader uitgewerkt kan worden. Conclusie kan zijn dat niet álle ambities kunnen worden gerealiseerd. Als dit het geval is dragen de referentienormen eraan toe dit inzichtelijk te maken en zal de keuze bestuurlijk worden voorgelegd.

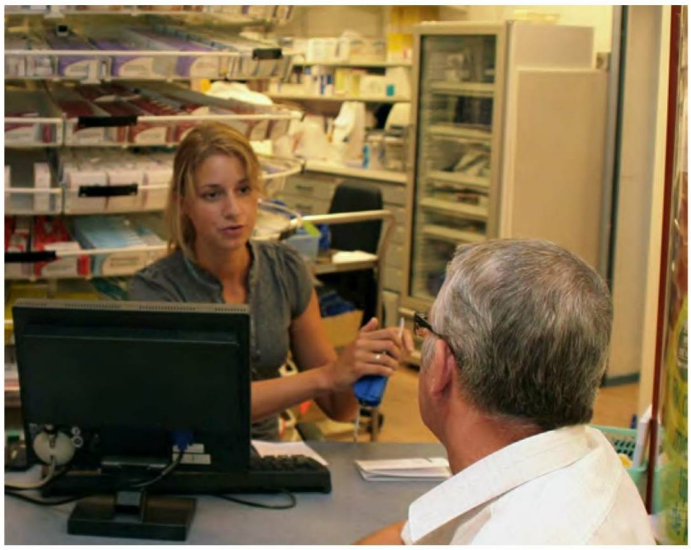

Conclusie en vervolg

In een verdichtende stad met stijgende grondwaarden staan behoud van niet-woonfuncties die minder kapitaalkrachtig zijn onder druk, terwijl deze tegelijkertijd een voorwaarde zijn voor het functioneren en de kwaliteit van de stad. Met het vaststellen van een Amsterdamse referentienorm voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen wordt duidelijk welke opgave hoort bij de in Koers 2025 vastgestelde woningbouwambitie.

Het vaststellen van een referentienorm is een goede eerste stap voor het beter verankeren van deze niet-woonfuncties in gebiedsontwikkeling. Er blijven een aantal aandachtspunten over voor het vervolg:

- **Ontwerpkeuzes: een tijdige ruimtereservering is niet altijd garantie voor succes.**
  Uitdaging is om de voorzieningen op zo'n manier te ontwerpen dat de voorziening functioneert en er slimme ruimtelijke combinaties gemaakt worden. Dit geldt zowel voor de gebouwde voorzieningen als voor de ongebouwde voorzieningen. Het ontwikkelen van een werkwijze voor gebiedsontwikkeling met daarin de spelregels en voorbeelden voor een goede ruimtelijke inpassing van de verschillende voorzieningen is aanvullend nodig. De uitkomsten van de thematische studies 'ruimte voor onderwijs', 'ruimte voor zorg', 'kunst, cultuur & leisure' , 'sport & bewegen' en 'kwaliteitsimpuls groen' zijn hiervoor goed bruikbaar.

- **Afweging op stedelijk niveau: het is wenselijk om voor alle domeinen in beeld te brengen wat de toekomstige opgave aan te realiseren voorzieningen is.**
  Daarbij valt onderscheid te maken tussen buurtvoorzieningen en bovenwijkse voorzieningen. Voor wat betreft deze laatste geldt vaak dat het functies zijn die lastig zijn in te passen in de stad. Ofwel door hun ruimtebeslag, ofwel door de aard van hun functie. Ondanks dat is de conclusie dat ook deze voorzieningen horen in een complete stad. Op stedelijk niveau zal dan ook afgewogen moeten worden waar deze functies hun beslag krijgen en welke andere programmatische ambities daarvoor eventueel moeten wijken.

- **Financiering: het beschikbaar stellen van extra middelen om de benodigde voorzieningen die voortkomen uit de groei van de stad te kunnen realiseren blijft een punt van aandacht.**
  Zonder dekking van deze kosten is realisatie onmogelijk, wat direct gevolgen heeft voor de woningbouwambitie. Referentienormen bieden de grondslag voor het meerjarig in beeld brengen van de financieringsopgave in een MIP, op basis waarvan de raad besluit tot het reserveren van kapitaallasten in de begroting voor toekomstige investeringen.

Gemeente Amsterdam

bijlagen

1. onderbouwing per domein
2. toelichting demografische gegevens
3. uitdraai voorzieningenmodel

Amsterdamse referentienorm

voor maatschappelijke voorzieningen, groen en spelen

9 januari 2018
definitieve versie 02

onderbouwing onderwijs

De gemeente heeft als wettelijke taak om te voorzien in onderwijshuisvesting voor het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs.

Primair onderwijs bestaat uit basisonderwijs en speciaal basisonderwijs. Voortgezet (speciaal) onderwijs en speciaal basisonderwijs zijn bovenwijkse voorzieningen. Voor het voortgezet onderwijs en voor het basisonderwijs zijn normen opgenomen in het voorzieningenmodel.

Basisonderwijs
De basisschool is een buurtvoorziening. Voor deze voorziening is beschikbaarheid in de directe omgeving van de plek waar kinderen wonen, van belang. Dat betekent dat in elke wijk waarin woningen worden gerealiseerd, bekeken moet worden op welke wijze de daaruit voortvloeiende onderwijsbehoefte wordt vormgegeven.
Voor de realisatie van nieuwe basisscholen ligt een ambitie om alles-in-één scholen te realiseren. Vandaar dat bij de basisschool ook normen voor kinderopvang zijn opgenomen. Voor de alles-in-één school gelden de volgende uitgangspunten die terugkomen in het voorzieningenmodel.

- School voor 400 basisschoolleerlingen -> gebaseerd op een zogenaamde ‘dubbele leerlijn’: 5 groepen 1/2, 2 groepen 3, 2 groepen 4 etc.
- Gymcapaciteit gebaseerd op 1,5 klokuren voor de leerlingen vanaf groep 3, zoals opgenomen in de Verordening huisvestingsvoorzieningen onderwijs Amsterdam
- Buitenruimte conform verordening Kinderdagopvang: omvang gebaseerd op wettelijk vastgestelde minimummaat van 3,5 m² per kindplaats. Buitenruimte kinderdagverblijf gebaseerd op wettelijke minimumnorm van 3 m² per kindplaats.
- Het aantal kindplaatsen voor kinderdagopvang en buitenschoolse opvang is gebaseerd op ervaringscijfers. Voor kinderdagopvang zijn per 400 basisschoolleerlingen 100 kindplaatsen opgenomen. Voor buitenschoolse opvang zijn dat er 32.

Voortgezet onderwijs
Voor het voortgezet onderwijs zijn vierkante meters opgenomen gebaseerd op de verordening.
Voor buitenruimte gelden geen wettelijke normen. Buitenruimte in het voorzieningenmodel is gebaseerd op ervaringscijfers.

Speciaal onderwijs
Speciaal (basis) onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs kennen geen uniforme normen. Deze zijn dus niet opgenomen in het voorzieningenmodel en worden, indien van toepassing op de kaart met bovenwijkse voorzieningen opgenomen.

Internationaal onderwijs
Een internationale school is ook een bovenwijkse voorziening.

onderbouwing jeugd

Met ingang van de nieuwe jeugdwet op 1 januari 2015 zijn de taken en verantwoordelijkheden van de gemeente binnen het jeugddomein uitgebreid met:

- opvoed en opgroeihulp, jeugdgezondheidszorg in kader van preventie
- Ambulante jeugdhulp
- Jeugd GGZ inclusief Dyslexie
- Hulp voor jeugd met een (verstandelijk) beperking
- Verblijf in een jeugdinstelling of in de gesloten jeugdhulp (Jeugdzorgplus)
- Pleegzorg
- Residentiele jeugdhulp incl. gesloten jeugdhulp en crisisop-vang
- Uitvoering jeugdbeschermingsmaatregelen
- Reclassering; begeleiding van jongeren met een door de rechter uitgesproken (jeugd)reclasseringsmaatregel

Bovenstaande impliceert dat de gemeente ervoor zorg dragen dat er voldoende maatschappelijke accommodaties zijn die nodig zijn voor:

- het versterken van het opvoedkundig klimaat in buurten en wijken. De belangrijkste voorziening hiervoor is het OKT (ouder en kind team);
- het bieden van een kwalitatief en kwantitatief toereikend aanbod van jeugdhulp zowel ambulant als residentieel; Hiervoor zijn de volgende accommodaties nodig:
  - centra voor dagbehandeling voor kinderen met een beperking ((l)vb, lichamelijk, ggz);
  - jeugdhulp met verblijf voor jeugdigen met zware opvoed- en opgroeiproblematiek (huisvesting groepen, driehuis- en gezinshuisvoorzieningen);
  - crisisopvang 18-;
  - praktijken/spreekkamers voor 1e en 2e lijn ggz op gebiedsniveau;
  - zorgruimtes in combinatie met scholen voor speciaal onderwijs.

Binnen het jeugdhulp beleid zijn er een drietal inhoudelijke trends die van invloed zijn op het type, dat er nodig zijn in de stad. Belangrijk zijn de focus op preventie door de inzet van ouder en kind teams (OKT), de ambulantisering van de hulp en het afbouwen van verblijfsvoorzieningen ten gunste van kleinschalige woon behandellocaties. De jeugdhulp-aanbieders streven er naar om kinderen tot 16 jaar zoveel mogelijk op te vangen in een omgeving die zoveel mogelijk op een gezin lijkt. Bij ouderen kinderen (16-18) wordt ingezet op het begeleiden richting zelfstandig wonen. Omdat de vraag naar jeugdhulp stijgt, is de verwachting dat de komende jaren het aantal klein-schalige woon-behandellocaties uitgebreid moet worden in de stad. Voor kinderen met een fysieke of verstandelijke beperking geldt dat zij zoveel mogelijk thuis blijven wonen en dat de zorg zich concentreert rond de scholen voor speciaal onderwijs. De verwachting is dat de stijgende vraag naar dit type voor-zieningen opgevangen kan worden in de bestaande accommodaties.

onderbouwing zorg

De wereld van zorg is complex: er zijn meerdere wettelijke kaders, meerdere verantwoordelijke organen en een veelheid van type zorgvoorzieningen die ook nog eens in ontwikkeling zijn. De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) vormt samen met de Wet langdurige zorg (Wlz), de Zorgverzekeringswet (Zvw) en de Jeugdwet het Nederlandse stelsel van zorg en welzijn. De gemeente heeft de regierol voor het organiseren van afstemming binnen het medische en sociaal domein. Hieronder geven we een toelichting op de wettelijke kaders, de verantwoordelijke organen, de typen zorg en op de referentienormen voor de accommodaties.

1. Gemeente: Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)
Onder de Wmo is de gemeente verantwoordelijk voor de ondersteuning voor thuiswonende volwassenen, zodat zij in staat zijn deel te nemen aan de maatschappij en zelfstandig kunnen blijven wonen. Specifieke taken voor de uitvoering van de Wmo:

- Leefbaarheid en sociale samenhang bevorderen
- Mantelzorgers en vrijwilligers ondersteunen
- Het bevorderen van mensen met een beperking of psychisch probleem om deel te nemen aan de samenleving
- Maatschappelijke opvang aanbieden
- Openbare geestelijke gezondheidszorg bevorderen
- Informatie, advies en cliëntondersteuning geven
- Verslavingsbeleid bevorderen
- Jeugdigen met problemen preventief ondersteunen

De Amsterdamse uitvoering van de Wmo is vastgelegd in de Verordening maatschappelijke ondersteuning, 2015, versie 2017 en de Nadere regels maatschappelijke ondersteuning Amsterdam 2017, versie juni (https://www.amsterdam.nl/zorgprofessionals/regels-verordening). De gemeente heeft de verantwoordelijkheid dat de betreffende voorzieningen in voldoende mate en spreiding aanwezig zijn in de stad. Voor niet alle activiteiten op gebied van zorg en welzijn is vastgoed anders dan kantoren nodig. Hulp bij het huishouden en ambulante ondersteuning worden bijvoorbeeld uitgevoerd bij de mensen thuis. Anderzijds is het vanwege de omslag naar wijkgerichte zorg, interdisciplinaire samenwerking en afstemming tussen professionele en vrijwillige hulp belangrijk dat hulpverleners elkaar tegenkomen in de wijk en daar gebruik kunnen maken van (flexibele) werkplekken.

Onderbouwing accommodaties en referentienormen
De in het referentieblad opgenomen accommodaties zijn gerelateerd aan de typen zorg en welzijn die de gemeente inkoopt of subsidieert. Voorzieningen waar geen (extra) ruimtebehoefte in wordt voorzien, zijn niet opgenomen.

De ruimtebehoefte voor Wmo zorgvoorzieningen bestaat uit

- Dagbesteding: inloop-, meedoen- en meewerklocaties. Er bestaat nog geen normering m2 en spreiding voor dagbesteding. De gegevens in het referentieblad zijn gebaseerd op praktijkervaring in de huidige situatie.
- Werkplekken, spreekkamers, vergader- en cursusruimte voor ambulante hulpverleners. De referentienorm is tot stand gekomen op basis van kennis van de huidige situatie, de doorontwikkeling van wijkzorg en praktijkervaring van de aanbieders verenigd in de SIGRA-SOMOSA, het samenwerkingsverband van Amsterdamse instellingen voor zorg en welzijn. In de normering is tevens opgenomen medegebruik door schuldhulpverleners en WPI-klantmanagers.
- Maatschappelijke Opvang en Beschermd Wonen (MOBW): MOBW omvat velerlei voorzieningen. De opgave van benodigde accommodaties en m2 komt voort uit onderzoek (CQ Procesmanagement, 2017) naar de ontwikkeling van maatschappelijke opvang en beschermd wonen in relatie tot het Koersbesluit Maatschappelijke Opvang en Beschermd Wonen. Meegewogen zijn bevolkingsgroei, extra ruimte die nodig is omdat de opvang kleinschaliger georganiseerd wordt en tijdelijke locaties die vervangen moeten worden.Aan het realiseren van passantenpensions en gezinsopvang heeft de gemeenteraad extra urgentie toegekend (11 april 2016 initiatiefvoorstel ‘Meer stabiliteit voor kinderen van dakloze gezinnen’; 22 juni 2016 uitbreiding passantenpensions met 105 kamers).

2. Zorgverzekeraars: Zorgverzekeringswet (Zvw)
De zorgverzekeraars zijn verantwoordelijk voor een breed basispakket aan zorg voor iedere burger. Iedereen die ouder is dan 18 jaar moet verplicht een basisverzekering afsluiten. Onder de Zvw valt gezondheidszorg (behandeling of cure), verpleging en verzorging.

Onderbouwing accommodaties en referentienormen
In het referentieblad zijn alleen de gezondheidzorgvoorzieningen opgenomen die in elke wijk aanwezig moeten zijn (huisartsenpraktijk en apotheek) of waarvan onvoldoende capaciteit is in de stad (hospice).De normen zijn gebaseerd op gegevens van de Landelijke Huisartsenvereniging, 1stelijn Amsterdam en de Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra. De normering voor het hospice is afkomstig van Zorgverzekeraars Nederland. Voor het overige zijn de uitvoerders van gezondheidzorg, als marktpartij, zelf verantwoordelijk voor vestigingslocaties.

3. Rijk en zorgkantoor: Wet langdurige zorg (Wlz)
De landelijke overheid is verantwoordelijk voor mensen die 24 uur per dag zorg of toezicht nodig hebben: langdurige, intensieve zorg thuis of in een instelling. Per regio regelt het Zorgkantoor de zorg of het persoonsgebonden budget voor mensen met een indicatie voor zorg vanuit de Wlz. Het zorgkantoor sluit contracten af met zorgaanbieders in de regio, de Wlz-zorgaanbieders leveren de daadwerkelijke zorg aan de cliënt.

In het referentieblad zijn geen Wlz-voorzieningen opgenomen. Uit onderzoek door ABF research (2017) blijkt dat door de extramuralisering alleen voor verpleeghuiszorg op termijn sprake is van een toename van het aantal benodigde plekken. Het Zilveren Kruis Zorgkantoor verwacht dat de behoefte aan intramurale Wlz zorg als gevolg van de groei van de stad en de vergrijzing kan worden opgevangen bestaand zorgvastgoed. Hetzelfde geldt voor ziekenhuiszorg.

onderbouwing basisvoorzieningen

Een groot aantal taken in het sociaal domein is gedelegeerd aan de stadsdelen. Deze taken zijn beschreven in het Stedelijke kader afspraken basisvoorzieningen in de stadsdelen.

Onder de basisvoorzieningen in het volwassenendomein vallen de volgende zaken:

- versterken vrijwillige inzet en informele netwerken;
- activering, participatie en sociale accommodaties;
- mantelzorgondersteuning;
- basis maatschappelijke dienstverlening;
- integrale schuldhulpverlening;
- ondersteunen bewonersinitiatieven.

De stadsdelen en de organisaties die zij subsidiëren werken steeds meer wijkgericht. Dit vraagt een goede spreiding van accommodaties waar de activiteiten kunnen plaatsvinden. In het referentieblad zijn deze opgenomen onder de noemers Huis van de Wijk, een grote voorziening die voor verschillende activiteiten kan worden ingezet, en de Buurtkamer, een kleinschalige ruimte die door buurtbewoners zelf wordt ingevuld. Voor de benodigde m2 is de normering van de gemeente Utrecht voor buurtaccommodaties gevolgd.

Onder de basisvoorzieningen in het jeugddomein vallen de volgende zaken:

- het versterken pedagogische dragende samenleving o.a. door het bieden van voorlichting & advies aan jeugdigen en hun ouders;
- brede (talent)ontwikkeling bij jeugdigen (0-23 jaar) door de inzet van jongerenwerk (inpandig, outreachend) ten behoeve van vooral kwetsbare jongeren, jongeren zonder zinvolle vrijetijdsbesteding en jongeren met lichte problematiek (10-23 jaar);
- brede talentontwikkeling (buiten schooltijd);
- activiteiten gericht op ondersteuning bij de overgang van school naar school, dagbesteding of werk, waaronder: huiswerkbegeleiding, mentoraten etc.

De afgelopen jaren zijn de stadsdelen steeds meer gebieds- en buurtgericht gaan werken en dat vragen zij ook van het jongerenwerk. Er blijft een vraag naar aparte jongerenruimtes in de stad voor de groep 10-19 jarigen. Jongeren hebben behoefte aan een “eigen plek”. Deze vraag is groter naarmate de jongeren ver van andere voorzieningen wonen en/of ze opgroeien in gezinnen met lage sociaal economische status (SES). Een jongerencentrum moet een plek zijn waar jongeren zich thuis voelen en het idee hebben dat zij er toe doen. Dat betekent een aantrekkelijke accommodatie midden in de wijk en niet ergens ver weggestopt. Per gebied/wijk is er behoefte aan één groter jongerencentrum (200-300 m2 BVO) waar jeugdigen dingen kunnen doen (sport, muziek etc.) en kleine dependances voor de jongste groepen (14-) en/of voor de kwetsbare groepen. Deze kunnen deels in bestaande voorzieningen onder gebracht kunnen worden zoals een buurtcentrum. Ook komt het voor dat jongen en meisjes een eigen plek willen. Eventueel kunnen deze jongerencentra in de ochtend onderdak bieden aan activiteiten voor andere groepen (scholieren/volwassenen).

Amsterdam wil de jonge gezinnen die in de stad wonen graag behouden. Zij kiezen voor de stad maar vinden het ook belangrijk dat hun kinderen in contact komen met groen en dieren. Zij kiezen voor de stad maar vinden het belangrijk dat hun kinderen in contact komen met groen en dieren. Natuur is dan ook één van de pijlers van de brede talentonwikkeling die de stadsdelen subsidiëren. Om hier in te kunnen voorzien zijn er in de stad voorzieningen zoals kinderboerderijen en schooltuinen nodig. Voor stadsdelen zijn dit soort voorzieningen belangrijk in een wijk.
Voor de uitvoering zijn onderstaande type accommodaties nodig:

- jongerencentra;
- ruimtes voor jeugd in buurtcentra of huiskamers;
- beheerde speeltuinen / speeltuinverenigingen;
- kinderboerderij.

onderbouwing kunst en cultuur

Kunst en cultuur zijn onlosmakelijk verbonden aan Amsterdam. Het brede en veelzijdige culturele landschap dat zo bepalend is voor de identiteit van Amsterdam maakt de stad aantrekkelijk voor inwoners en bezoekers, voor kunstenaars en bedrijven. Er is geen sprake van een wettelijke taak.

In het Kunstenplan 2017-2020 heeft het stadsbestuur gekozen voor een integrale stedelijke visie op kunst en cultuur met als uitgangspunt de complete culturele kaart inclusief de gebieden waar de stad groeit. De ambitie is de culturele infrastructuur evenredig mee te laten groeien met de stad en daarbij te focussen op spreiding, clustering en het combineren van functies. Dit betekent dat nieuwe locaties nodig zijn voor één of meer grootstedelijke culturele voorzieningen (iconen), voor buurtgebonden podia voor talentontwikkeling, voor cultuurhuizen, voor bibliotheken, broedplaatsen en kunstwerken in de openbare ruimte. Hiervoor bestaat geen concreet, vastgesteld groeimodel.

De groeinormen in het voorzieningenmodel zijn gebaseerd op de huidige ervaringscijfers. Ze vormen een belangrijk uitgangspunt voor de toevoeging van kunst en cultuur aan de stad. Strategische keuzes en maatwerk zijn daarbij cruciaal. Kunst en cultuurvoorzieningen functioneren alleen goed binnen de juiste context, onder de juiste voorwaarden. Voor het bepalen van concrete ruimteclaims voor kunst en cultuur zijn de volgende criteria van belang:

- bestaande kunst- en cultuurvoorzieningen in een gebied of in de nabijheid daarvan;
- bereikbaarheid;
- kansen voor clustering en combinaties van functies;
- financiering (investering, exploitatie, beheer)

Bij de groei van de stad en ter bevordering van de spreiding van bezoekers spelen nieuwe culturele iconen een belangrijke rol. In dit licht heeft het gemeentebestuur besloten onderzoek te doen naar een nieuw museum aan de rand van de stad. Een museum met een grote aantrekkingskracht zodat de culturele bezoekersstroom in de stad gedeeltelijk verlegd kan worden.

Naast grootstedelijke culturele voorzieningen zijn kleinschalige voorzieningen een cruciaal onderdeel van de Amsterdamse culturele infrastructuur. Kunst- en cultuuractiviteiten gericht op buurten en gebieden zijn van grote waarde voor het lokale culturele klimaat en voor het leefklimaat in het algemeen. Bij de keuze voor locaties is vooral de verbinding met andere functies en voorzieningen belangrijk. Ook kunnen kleinschalige culturele voorzieningen een rol spelen bij placemaking en bij de ontwikkeling en de groei van waardevolle culturele functies door het creëren van ruimte voor experiment en innovatie.

Onderdeel van de culturele infrastructuur is ook het netwerk van 23 vestigingen van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA). Elke vestiging bedient een gebied met circa 30.000 inwoners. Bij de uitbreiding van de culturele infrastructuur in lijn met de groeinomen wordt ook het onderzoek naar nieuwe vestigingen van de OBA meegenomen.

De verdichting van de stad heeft op een aantal locaties tot gevolg dat bestaande broedplaatsen plaats moeten maken voor woningbouw. Waar voorheen ruimte was, in de ‘rafelranden van de stad’ voor nieuwe broedplaatsen, wordt het nu steeds moeilijker om hiervoor ruimte te vinden. Bij tenders wordt daarom de functie broedplaats meegenomen. Daarnaast worden leegstaande gebouwen beoordeeld op de geschiktheid voor de functie van broedplaats.

Amsterdam kent een lange traditie van kunst in de openbare ruimte, kunst die bijdraagt aan de identiteit van de stad, aan de leefbaarheid en de kwaliteit van wijken en gebieden. Bij gebiedsontwikkeling en –transformatie is het belangrijk kunst in de openbare ruimte vroegtijdig mee te nemen in de planvorming. Door actief opdrachtgeverschap (zoals vastgelegd wordt in het Uitvoeringskader kunst in de openbare ruimte) kan de gemeente bouwen aan een nieuwe stad waar de kwaliteit van leven hoog is.

onderbouwing sport

De gemeente heeft geen wettelijke taak om te voorzien in ruimte voor sport en bewegen. De sportnorm geeft wel nadrukkelijk invulling aan de ambitie van de gemeenteraad om meer ruimte voor sport te creëren en ook in de toekomst te borgen dat er voldoende ruimte voor sport en bewegen is in Amsterdam. Zowel in het Sportaccommodatieplan 2015-2022 (vastgesteld door de gemeenteraad in juni 2015) als de Sportvisie 2025 (vastgesteld door de gemeenteraad in oktober 2016) is dit vastgelegd.

Bij behandeling van de Sportvisie 2025 heeft de gemeenteraad een amendement aangenomen waarin expliciet gevraagd wordt om het opnemen van een sportnorm, als volgt verwoord: “Amsterdam gaat een ruimtelijke sportnorm opnemen als onderdeel van het strategiebesluit met als doel voldoende ruimte voor sport en bewegen te borgen in (nieuwe) ontwikkelgebieden. Deze ruimtelijke sportnorm wordt in de eerste helft van 2017 ontwikkeld en aan de Raad voorgelegd.” Dit amendement is mede gebaseerd op de huidige capaciteitstekorten op IJburg. Het bestaande aanbod is niet voldoende om de sportvraag op IJburg te accommoderen. Zowel bij voetbal als hockey zijn flinke wachtlijsten voor met name jeugdleden.

De Amsterdamse sportnorm richt zich op:
- Gemeentelijke binnensportaccommodaties
- Ruimte voor sport en bewegen in de openbare ruimte
- Ruimte voor (anders-)georganiseerde buitensport

Binnensportaccommodaties (sporthallen en zwembaden)
De referentiecijfers voor de sporthallen en zwembaden zijn gebaseerd op planologische kengetallen en vertaald naar aantal inwoners. Voor de sporthallen zijn de landelijke kengetallen preciezer gemaakt op basis van Amsterdamse ervaringscijfers (Sportaccommodatieplan 2006/Sportaccommodatieplan 2015-2022). De cijfers zijn als volgt:
- 1 sporthal per 24.000 inwoners
- 1 zwembad per 80.000 - 100.000 inwoners

De realisatie van nieuwe sporthallen wordt in bijna alle gevallen gekoppeld aan de realisatie van scholen voor voortgezet onderwijs (3 gymzalen vormen samen één grote sporthal). De realisatie van de kleinere binnensportaccommodaties (gymzalen) volgt de benodigde gymcapaciteit van primair onderwijs.
Zowel sporthallen als zwembaden zijn bovenwijkse voorzieningen en de bij de vestiging zijn naast het benodigde draagvlak, ook de combinatiemogelijkheden en een evenwichtige spreiding over de stad belangrijke factoren.

Sport in de openbare ruimte
Sport in de openbare ruimte is bij uitstek een buurtgebonden voorziening en wordt altijd binnen het plangebied gerealiseerd. De norm voor ongeorganiseerde sport in de openbare ruimte is afgeleid van de vroegere norm uit het voorzieningenmodel voor speelvelden (trapveldjes). Omgerekend naar vierkante meters per woning komt dit uit op 1 m2 per woning. Deze kwantitatieve norm is er vooral op gericht dat de gerealiseerde openbare ruimte (stenig en groen) ook geschikt is voor sportief gebruik, spelen en bewegen.
Dit kan op verschillende manieren stedenbouwkundig of landschappelijk worden vormgegeven; door bijvoorbeeld routes, trap- en speelveldjes, boorcampterreinen en uitdagende trappen of hoogteverschillen die al dan niet onderdeel van een park zijn.

Ruimte voor (anders-)georganiseerde buitensport
Bij de berekening van ruimtevraag voor buitensportareaal werd tot voor kort uitgegaan van gemiddelde referentiecijfers voor de drie grootste verenigingssporten (voetbal, hockey en tennis). Op grond van woningaantallen en verwachte bevolkingssamenstelling werd de behoefte aan velden voor deze sporten berekend. Nadeel daarvan is de beperking in sporten en de vastgeklinkte verhouding (in grootte) tussen sporten onderling. Het is van belang om in planvorming tijdig voldoende sportruimte op te nemen, maar ook ruimte te laten deze bottom-up, in overleg met sportaanbieders en bewoners, in te vullen. Daarom is gekozen voor een norm uitgedrukt in vierkante meters voor sport bruikbaar veldoppervlak.

De sportnorm is gebaseerd op het huidige Amsterdams gemiddelde van 2,5 m2 effectief veldoppervlak per inwoner. Deze is teruggerekend naar een woningnorm die aansluit bij de sportvraag in de verschillende woonmilieus. Gekozen is voor een sportnorm per woning die direct te relateren is aan de feitelijke woningaantallen in stedelijke planvorming. Bij de berekening zijn de gegevens van IJburg (verschil tussen huidig aanbod en vraag) meegenomen.
Door de norm te differentiëren naar woonmilieu, wordt ingespeeld zowel op de diversiteit aan milieus als de toenemende diversiteit in het sport, waarbij naast de traditionele veldsporten ook ruimte is voor compacte nieuwe sporten, zoals de urban sports.
De sportnorm als kenmerk van het woonmilieu draagt bij aan de wens complete maar ook diverse woonmilieus aan de stad toe te voegen. En sluit daarmee aan op de bestaande stedenbouwkundige en landschappelijke structuur in Amsterdam.

Voor de verschillende woonmilieus resulteert dit in de volgende norm :

Centrumstedelijk:	2 m2 buitensport per woning
Gemengde stadsbuurt:	5 m2 buitensport per woning
Groenblauwe woonmilieus:	9 m2 buitensport per woning

Dit betreft de daadwerkelijk voor sport te gebruiken ruimte bij gebruik van intensief bespeelbare ondergronden en is exclusief ruimte voor parkeren, ontsluiting, waterberging en recreatief randgroen.

onderbouwing groen

Nederland kent geen wettelijk norm om te voorzien in groen. Het vaststellen van een referentienorm Groen is het vastleggen van een bestuurlijke ambitie. Het laat zien dat Amsterdam een groene stad is en wil blijven.

Amsterdam is in vergelijking met andere metropolen, goed voorzien van groen, zeker wanneer ook de kwaliteit van het waternetwerk daarbij wordt meegenomen. Dit moet de stad koesteren. Om een groene stad te blijven analoog aan de groei van de stad is een stevige kwaliteitsimpuls in het groen, op alle schaalniveaus: van buurt tot regio nodig. Groen is een harde factor in de economie van Amsterdam en essentieel in haar internationale concurrentie positie. Daarbij is groen nodig voor verblijven, rust, ontmoeting en bewegen maar ook voor biodiversiteit, natuur en een regen- en hittebestendige stad. Met andere woorden de referentienorm Groen is nodig om van Amsterdam een economisch sterke en leefbare klimaatadaptieve stad te maken.
De norm is bedoeld voor nieuwe buurten waar alle kansen moeten benutten voor het realiseren van voldoende hoogwaardig en intensief te gebruiken buurtgroen. De referentie norm gaat dan ook uit van twee typen groen. Gebruiksgroen voor recreatie en verblijven en Ecosysteemgroen voor biodiversiteit en klimaat adaptatie.

Verkenning Kwaliteitsimpuls Groen
De referentienorm Groen heeft alleen betrekking op het groen in de buurt. Voor het stedelijke en regionale groen zoals de Hoofdgroenstructuur (HGS) en Ecologische structuur (AES) wordt uitgegaan van de uitkomsten van de verkenning kwaliteitsimpuls Groen.
Uit de verkenning Kwaliteitsimpuls Groen die in het kader van Ruimte voor de Stad is uitgevoerd blijkt dat Amsterdam vooral een kwalitatieve opgave heeft. De thematische studie toont aan dat er tot 2025 voldoende ruimte is in de bestaande groengebieden in en rondom de stad.* Dit geldt alleen als:

- er hoogwaardig stedelijk groen wordt toegevoegd in de gebieden die in ontwikkeling zijn;
- het huidige oppervlakte aan stedelijke groen (Hoofdgroenstructuur) behouden blijft. Mocht ervoor worden gekozen om groene ruimte uit de Hoofdgroenstructuur een andere bestemming te geven, dan moet de afname elders worden toegevoegd, hierdoor blijft de groenbalans gelijk. Het nieuw toe te voegen groen dient wel hoofdgroenstructuur waardig gemaakt te worden;
- alle groengebieden in en rondom stad openbaar toegankelijk zijn, dus ook sportparken, begraafplaatsen en volkstuinparken. Deze laatste worden dan getransformeerd tot stadsparken of krijgen een andere stedelijke groenfunctie;
- er wordt geïnvesteerd in een kwaliteitsverbetering van de groene openbare ruimte op alle schaalniveaus (groen in de buurt, stadsparken en metropolitane landschappen) gericht op een gevarieerd aanbod aan groenvoorziening in een rondom de stad;
- groengebieden bereikbaar worden gemaakt en met elkaar worden verbonden via aantrekkelijke groen/blauwe recreatieve verbindingen;
- er een nieuw stedelijk/regionaal financierings- en beheersysteem komt passend bij deze opgave. **

De conclusies zijn gebaseerd op het toevoegen van 50.000 woningen. Met het toevoegen van 50.000 woningen zal het aantal inwoners toenemen tot de circa 960.000 waarmee in het AUP al is rekening gehouden. Indien het aantal woningen en inwoners verder toeneemt zal een nieuwe verkenning nodig zijn naar de groenbehoefte en hoe deze toe te voegen.

Referentienorm Groen
De groennormen voor het voorzieningenmodel zijn gebaseerd op de uitkomsten van de studie Kwaliteitsimpuls Groen die is uitgevoerd in het kader van Ruimte voor de Stad.
Kwantitatief geeft de studie aan dat het huidige hoogwaardige kwalitatieve groen (HGS) behouden blijft en hoogwaardig stedelijk groen wordt toegevoegd in de ontwikkeling van de nieuwe stad. Voor de laatste zijn de normen in het voorzieningen model opgesteld op basis van ervaringsnormen van IJburg met de WHO norm als referentie.

De World Health Organization (WHO), heeft in haar betrokkenheid bij het onderwerp gezondheid een document geproduceerd over groen in de stad en berekent dat elke stad tenminste 9 m2 groene ruimte per inwoner moet aanbieden. Een optimale hoeveelheid ligt tussen de 10 en 15 m2 per persoon. Dit komt neer op 20 tot 30m2 per woning. Met ruim 60m2 recreatief groen per woning voldoet Amsterdam hier ruimschoots aan.

In Nederland is een tijd een richtlijn gehanteerd van 75 m2 per woning (Nota Ruimte) voor uitbreidingsgebieden (Vinex). Koers 2025 gaat echter uit van verdichten. De huidige strategie van stedelijke verdichting - het toevoegen van woningen en ander programma in bestaand stedelijk gebied- verschilt fundamenteel van de strategie van stedelijke uitbreiding. De richtlijn is dan ook niet toepasbaar op de verdichtingsopgave van Amsterdam. Het verdichten van de stad heeft als belangrijk voordeel dat de groene landschappen rondom de stad behouden blijven. Echter, de druk op de groene openbare ruimte binnen de stadsgrenzen zal toenemen. Een verdichtende stad kan niet zonder voldoende en kwalitatief hoogwaardig groen.

Om er voor te zorgen dat het groen ook kwalitatief hoogwaardig groen stimuleert is de norm opgebouwd uit 3 aspecten: een norm voor gebruiksgroen, een norm voor ecosysteem groen en afstandsnormen.
De norm voor gebruiksgroen zorgt voor stedelijk attractief groen waarin men kan verblijven en recreëren. De oppervlakte dient minimaal een 0,5 ha aaneengesloten te zijn en dient voor 60% te bestaan uit levend groen. De resterende oppervlakte is bedoeld voor paden, water en andere voorzieningen als sport en spel.
De norm voor Ecosysteemgroen heeft als belangrijkste doel de buurt klimaatadaptief te maken, maar draagt ook bij aan de beleving en gezondheid van de Amsterdammer. Het groen draagt bij aan het programma Rainproof en natuurinclusief

maken van de buurt, ook het gebruiksgroen draagt bij aan deze doelen. Van deze norm mag maximaal 25% op de kavel of het dak worden gerealiseerd.
Het gebruiksgroen kent ook een afstandsnorm. Zowel buurtgroen als stadsparken dienen te voet binnen circa 10 minuten te bereiken te zijn. Voor buurtgroen is een norm gesteld van 250 meter. Stadsparken kennen een afstandsnorm van 750 meter.

Bij zowel het gebruiksgroen als het ecosysteem groen gaat het om oppervlakte groen. Bij gebruiksgroen gaat het om plantsoenen, moestuinen, buurt- en wijkparken , etc. Ecosysteem groen betreft groen in de straat en kavel als plantvakken, hagen, wadi's en groene daken. Het toe te passen groentype als bomen, hagen, vaste planten etc. worden bepaald door de inrichtingsprincipes zoals beschreven in de Puccinimethode Groen.

*gebaseerd op 50.000 woningen

** De noodzakelijke kwailiteitsimpuls kost geld. Groen kent een eigen werkwijze en financieringsmethodiek. Deze sluit nu onvoldoende aan bij de huidige opgave van de stad.

onderbouwing spelen

Voor het reserveren van ruimte voor spelen in de openbare ruimte is geen wettelijke verplichting of norm. De referentienorm in dit document geeft, net als de sportnorm, uitvoering aan de ambities van de gemeenteraad te zorgen voor voldoende ruimte voor sport en bewegen in Amsterdam. Waar de sportnorm zich richt op (anders-)georganiseerde sportruimte en sport in de openbare ruimte, zorgt de speelnorm ervoor dat stadskinderen in hun eigen woonomgeving voldoende speelruimte en beweegaanleidingen hebben.

In een verdichtend Amsterdam neemt de druk op de openbare ruimte toe door het groeiend aantal gebruikers ervan. Het waarborgen van voldoende speelruimte bij gebiedsontwikkeling zorgt ervoor dat de stad aantrekkelijk en leefbaar blijft voor Amsterdammers van alle leeftijden. Net als sport in de openbare ruimte, is speelruimte bij uitstek een buurtgebonden voorziening. Ook ruimte voor spelen wordt daarom altijd binnen het plangebied gerealiseerd. De speelnorm richt zich op;

- Speelplekken in de buurt
- Speelvelden in de wijk

In 2005 heeft toenmalig minister Dekker (VROM) een brief geschreven aan gemeentes om de zogenoemde 3-procentnorm, of Jantje Betonnorm aan te bevelen. Volgens die aanbeveling wordt, op basis van advies van Jantje Beton en de Speelruimte Nederland (NUSO), 3% van de openbare ruimte als formele speelruimte ingericht en bestemd. Hierbij gaat het naast speelplekken met toestellen ook om geschikte groenvoorzieningen. De aanbeveling van de rijksoverheid is niet omgezet tot een meetinstrument, maar wordt door veel gemeenten gebruikt als uitgangspunt. Deze norm is grof en richt zich bovendien alleen op formele speelruimte.

Formele speelruimte is specifiek bestemd en ingericht voor spelen, bijvoorbeeld met speeltoestellen of speelaanleidingen, of een veld met goaltjes en baskets. In informele speelruimte spelen kinderen zonder specifieke inrichting; brede stoepen, routes en ruimte in parken of aan slootkanten. Deze informele speelruimte wordt opgenomen in de mogelijkheden die de groennorm en de sportnorm bieden(zie onderbouwingen). De speelnorm richt zich daarom op het realiseren van formele speelruimte bij gebiedsontwikkeling.

Voor de jongste kinderen, die niet zonder begeleiding van ouders hun buurt uit kunnen, is het van belang dat deze speelruimte op loopafstand te bereiken is. Hiertoe wordt voorzien in een speelplek van 150m2 per 300 woningen en minimaal één zo'n speelplek per buurt. Daarnaast biedt een speelveld van 1000m2 per 1.000 woningen ruimte voor kinderen van alle leeftijden. Deze ruimte kan buiten een buurt liggen, maar is nog altijd in de wijk en te voet te bereiken. Alle speelruimte is natuurlijk openbaar toegankelijk. Een schoolplein kan dus fungeren als speelveld in de wijk, maar moet dan wel onderdeel van de openbare ruimte en dus ook na schooltijd toegankelijk zijn.

De gehanteerde maten zijn gedeeltelijk gebaseerd op de ruime normen die gehanteerd zijn voor de eerste fase van IJburg en hoe deze invulling hebben gekregen in de praktijk. Daarbij bleek het een ingewikkelde opgave de ruim voorziene speelruimte op een goede manier in te passen in het stedelijk weefsel. Een onderverdeling in formele en informele speelruimte geeft voor deze nieuwe speelnorm handvatten voor praktische inpassing. De invulling van informele speelruimte gebeurt binnen de ruimte voor groen en sport in de openbare ruimte en kan flexibel ingevuld worden. Voor de resterende formele speelruimte is vervolgens gekeken wat de Jantje Betonnorm (300m2 per hectare) betekent voor de Amsterdamse situatie en hoe andere Nederlandse gemeenten hier invulling aan geven en/of hun eigen normen ontwikkeld hebben. Ook biedt de toelichting bij het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) inzicht in de rekenmethoden die de speelruimte voor een aanzienlijk deel van de bestaande stad bepaald hebben. Demografische analyses en ervaringscijfers over gebruik van openbare ruimte leidde tot een kengetal van 0,97m2 per inwoner. Tenslotte is de Beweeglogica Amsterdam (2015) leidraad, met name als het gaat om nabijheid. Voor zowel sporten als spelen in de openbare ruimte is bewust niet gekozen voor differentiatie per woonmilieu. Voor alle bewoners van Amsterdam moet sport- en speelruimte dichtbij hun woning beschikbaar zijn.

toelichting demografische gegevens

Inleiding
Voor de herijking van de demografische gegevens van het voorzieningenmodel is gebruik gemaakt van historische gegevens die door Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS) beschikbaar zijn gesteld. Er is gerekend met woningen die na 2001 zijn opgeleverd, omdat van die woningen de meeste data is vastgelegd. In de analyse wordt de data van eengezinswoningen en meergezinswoningen gebruikt. Eengezinswoningen zijn grondgebonden woningen, oftewel woningen met een eigen voordeur aan de straat. Meergezinswoningen zijn woningen in appartementencomplexen. Omdat nieuwe wijken een andere leeftijdssamenstelling dan een wijk die al meerdere jaren oud is, wordt er voor het voorzieningenmodel het tijdsmoment 10 jaar na oplevering gebruikt.

De gemiddelde gebruiksoppervlakte (GBO) van deze woningen is 75,6 m2 voor de eengezinswoningen en 134,6 m2 voor de meergezinswoningen. De gemiddelde gebruiksoppervlakte is alle binnenruimte met een hoogte van boven de 1,5 meter. Inclusief garage, berging, kelder en zolder etc.

Centrum stedelijk
In geval van het woonmilieu Centrum stedelijk is er gekozen voor een 100% gemiddelde van meergezinswoningen. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. Dit woonmilieu heeft de laagste aandeel kinderen, het aantal starters is nog wel groot, maar in tegenstelling tot de andere woonmilieus neemt het in de leeftijdscategorie 35 t/m 44 jaar af. Ook is in dit woonmilieu het aantal personen van 65 jaar of ouder groter dan in andere woonmilieus, al is het verschil klein.

Referentiebuurten Ruimte & Duurzaamheid: Oosterdokseiland, Zuidas Mahler, en de Kalverstraat e.o.

Gemengde stadsbuurt
In geval van het woonmilieu Gemengde stadsbuurt is er gekozen voor een gemiddelde van 50% eengezinswoningen en 50% meergezinswoningen. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. Bij dit woonmilieu is er wel sprake van een grotere categorie 35 t/m 44 jarigen t.o.v. het aantal starters. Hierdoor is naar verwachting ook het aantal kinderen ook hoger dan bij Centrum stedelijk.

Referentiebuurten Ruimte & Duurzaamheid: Westerdokseiland, Kinkerbuurt-west, Concertgebouwbuurt, Haveneiland-oost, Andreas Ensemble en de Rivierenbuurt.

Groen/Blauw
In geval van het woonmilieu Groen/Blauw is er gekozen voor een gemiddelde van 70% eengezinswoningen en 30% meergezinswoningen. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. Bij dit woonmilieu is het nog sterker zichtbaar, dat de leeftijdscategorie 35 t/m 44 jarigen groter is t.o.v. het aantal starters. Hierdoor heeft dit woonmilieu dan ook het grootste aandeel kinderen in de leeftijdscategorie primair en voortgezet onderwijs.

Referentiebuurten Ruimte & Duurzaamheid: Borneo, Funenpark, Noorderhof (Krier) en Prinseneiland.

IJburg
Voor IJburg zijn er door OIS aparte cijfers aangeleverd, omdat deze erg verschillen van het gemiddelde eengezinswoningen en meergezinswoningen is deze apart benoemd. Hierbij behoort een gemiddelde woonbezetting van 2,72. In Grafiek 1 is het aantal kinderen/personen per leeftijdscategorie zichtbaar. Op IJburg is vooral het aandeel kinderen in de leeftijdscategorie primair onderwijs veel hoger dan het woonmilieu Groen/Blauw. Het verschil is bij de leeftijdscategorie voortgezet onderwijs veel minder groot. In geval van het hoger onderwijs is het aantal studenten zelfs gehalveerd.

Berekening voorzieningenmodel
Op basis van het aantal woningen wordt berekend hoeveel kinderen/personen er naar verwachting zullen wonen in de betreffende nieuwbouwwijk. De behoefte aan maatschappelijke voorzieningen kan op basis daarvan worden doorgerekend. Sommige voorzieningen worden doorgerekend op basis van het woonmilieu en het aantal woningen, waarbij het niet belangrijk is welke leeftijdsgroep daarbij hoort, maar bijvoorbeeld in geval van Onderwijs, Jeugd en Zorg is het onderscheidt in de verschillende leeftijdscategorieën wel van belang.

Studenten
In het voorzieningenmodel wordt het aantal studentenwoningen apart meegerekend. Niet in ieder woningbouwprogramma is immers een gelijk aandeel studentenwoningen opgenomen. Echter heeft deze bevolkingsgroep wel een behoefte aan maatschappelijke voorzieningen. In geval van Kunst en Cultuur, Sport en Openbare ruimte wordt gerekend met een deelname van 50%.

Aantal kinderen/ personen per leeftijdscategorie bij 1.400 woningen

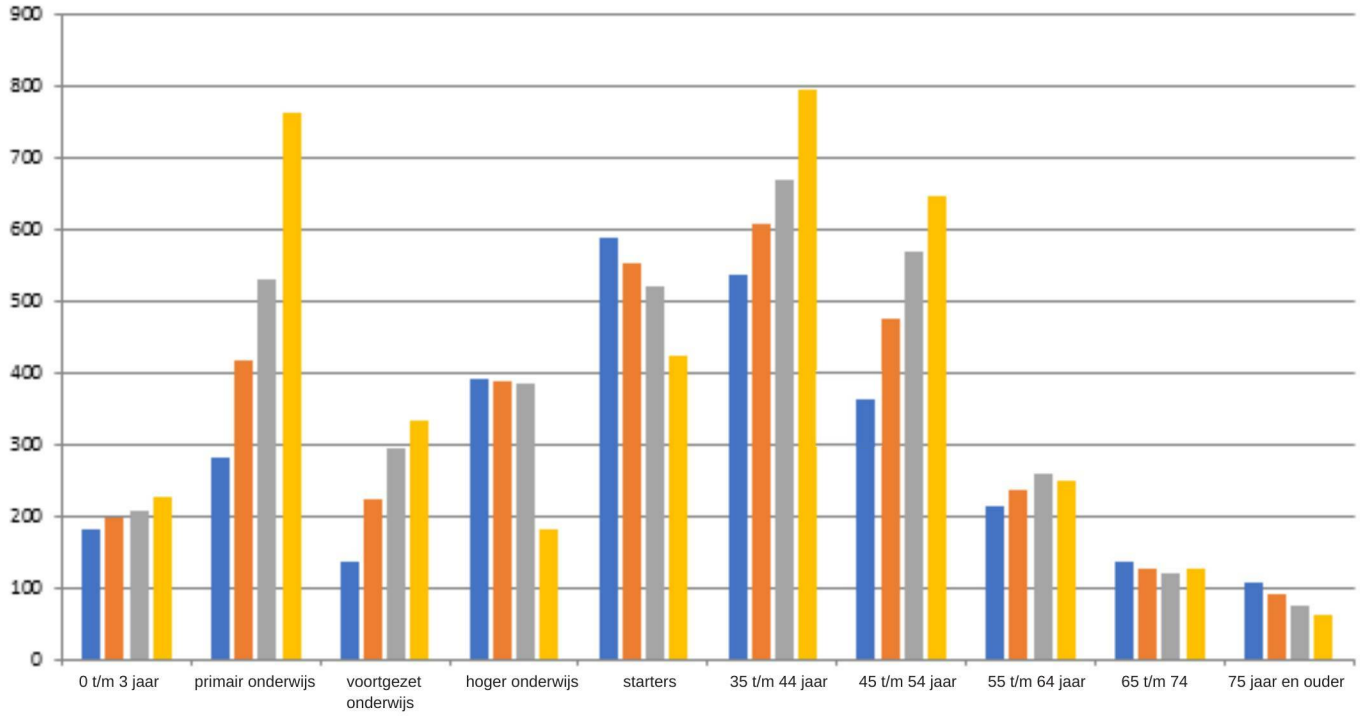

Uitdraai voorzieningenmodel

Benodigde bruto vloeroppervlakte

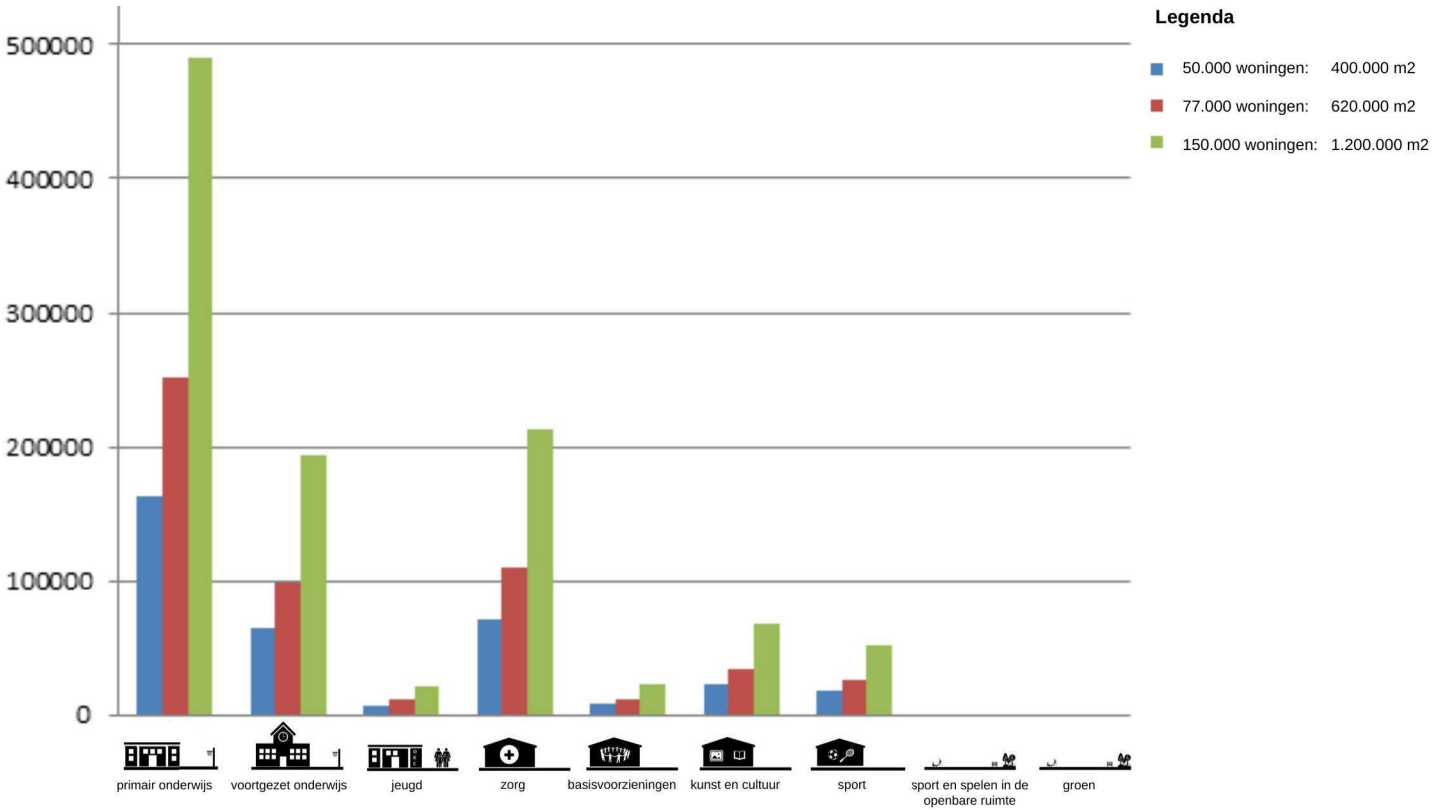

Benodigde terreinoppervlakte (x1.000 m2)

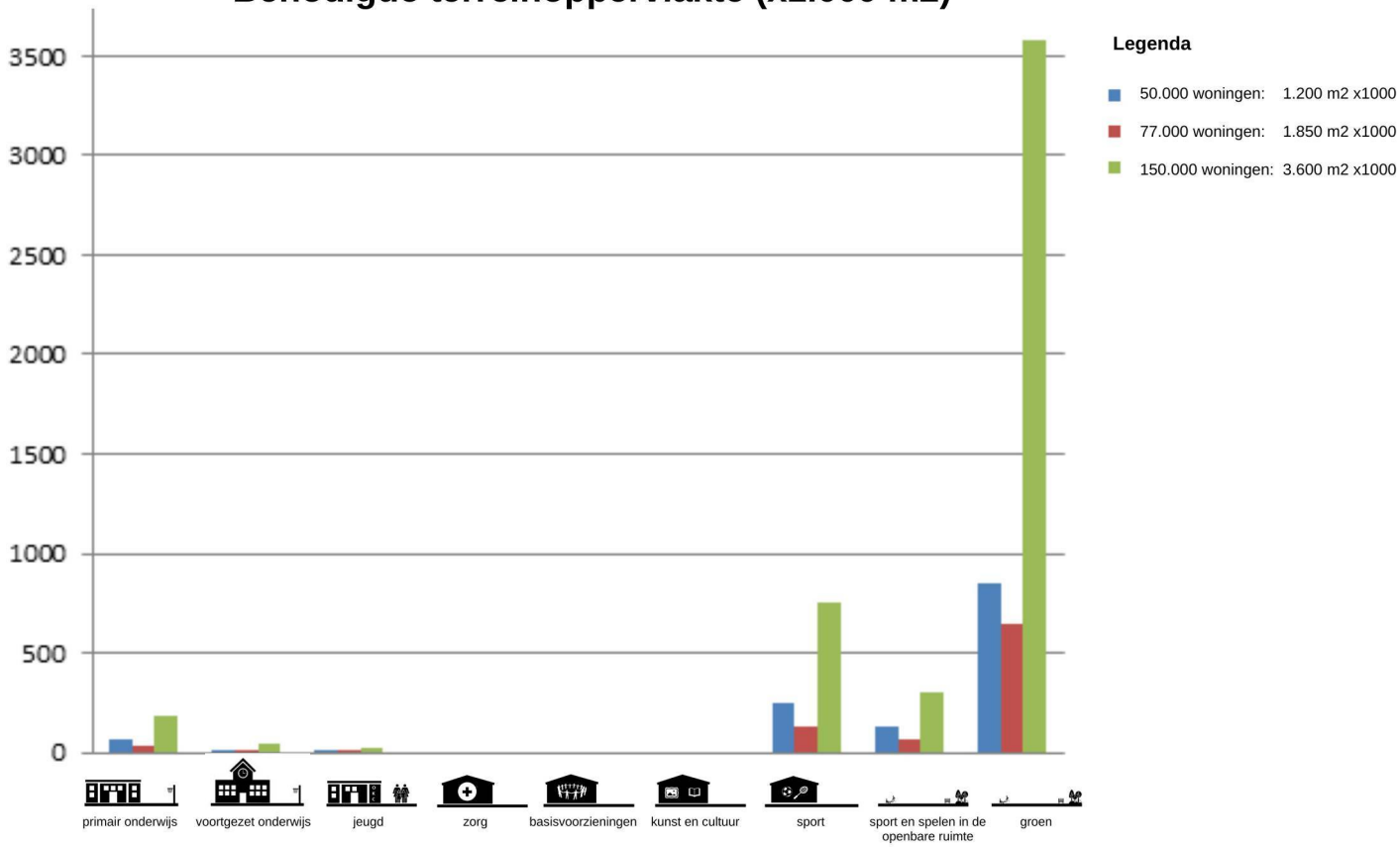

Benodigde maatschappelijke voorzieningen per 10.000 woningen

Om een complete stad te maken van vodoende kwaliteit is het noodzakelijk en wenselijk om ruimte te reserveren voor maatschappelijke voorzieningen en te zorgen dat de nodige investeringen gedekt zijn

 Primair onderwijs 8 basisscholen	 **Voortgezet onderwijs** 1 middelbare school	 **Jeugd** 1/2 ouder- en kindteam	 **Zorg** 7.500 m2 praktijkruimtes 6.000 m2 maatschappelijke opvang beschermd wonen
 Basisvoorzieningen 1.500 m2 BVO	 **Kunst & Cultuur** 4.500 m2 BVO	 **Groen, spelen en recreatie** 16 ha gebruiksgroen	 **Sport** 5 ha sportvelden
Totaal	**Bruto vloeroppervlakte** 75.000 m2	**Terreinoppervlakte** 290.000 m2	**Stichtingskosten** € 300.000.000	**Capaciteit (5%)** € 6.000.000

+/+

Prijspeil 2017